

MEMORIE

van overgave van het Bestuur over de
afdeeling LOEWOE van den aftredenden
Assistent-Resident van Loewoe

A. DIRKS

8 November 1938.

I N H O U D S O P G A V E .

Inleiding	Bls.	
<u>I. HET LAND.</u>		
A. Geographische beschrijving.		
1. Grenzen	Bls.	1 - 5
2. Grootte	"	5
3. Bevolking	"	5
B. Verticale en horizontale vorm.	"	5 - 6
C. Grondgesteldheid	"	6 - 7
D. Wegen en paden	"	7 - 8
<u>II. HET VOLK.</u>		
A. Ethnografie	"	9 - 11
B. Economische schets	"	11 - 14
C. Verkeerswezen	"	14 - 15
D. Rechtspraak	"	15
<u>III. BESTUUR.</u>		
<u>IV. MIDDELEN VAN BESTAAN.</u>		
1. De Toradjalanden.		
I. Rijstbouw	"	20 - 22
II. Andere voedselgewassen	"	22 - 23
III. Koffie en overige cultures	"	24 - 25
2. De onderafdeelingen Palopo, Masamba en Malili.		
I. Sawahbouw	"	25 - 29
II. Andere voedselgewassen	"	29 - 30
III. Overige cultures	"	30 - 31
IV. Andere middelen van bestaan	"	31 - 32
3. De onderafdeeling Kolaka.		
I. Coprah	"	32
II. Ladangbouw	"	32 - 33
III. Sawahbouw	"	33
IV. Damar	"	33
V. Rotan	"	33

V. IRRIGATIE.

1. Watervang en leiding S.Tandjoeng (Ponrang)	Blz.	34
2. Watervang S.Soeli	"	34 - 35
3. Bevolkingsirrigatie Padangalipan	"	35
4. Bevloeiing Salo Boeloh	"	35
5. Watervang en leiding Lasoemba (Malengke-Masamba)	"	36
6. Bevloeiing S.Taba	"	36
7. Verbetering irrigatie Tjimpoevlakte	"	36 - 37

VI. DE KOLONISATIE DER JAVANEË.

<u>VII. HET ONDERWIJS.</u>		
Algemeen	"	50
Gouvernements onderwijs	"	50
Landschaps onderwijs	"	50
Zendingsonderwijs	"	50 - 51
Particulier onderwijs	"	51
Algemeen overzicht	"	52 - 57

VIII. GEZONDHEIDSTOESTAND EN

ZIEKENZORG.

A. Algemeene toestand	"	58
B. Organisatie	"	58
C. Besmettelijke ziekten vallende onder de epidemie-ordomantie	"	58 - 59
D. Hondsdolheid	"	59
E. Volksziekten:		
a. Malaria	"	59 - 60
b. Franboesia	"	61
c. Mijwormziekte	"	61 - 62
d. Lepra	"	62
e. Tuberculose	"	62 - 63
f. Beri-beri	"	63
g. Filariasis	"	63
h. Epidemische struma	"	63
i. Geslachtsziekten	"	63 - 64
j. Scabies	"	64
k. Oogziekten	"	64 - 65

IX.

IX. VETERINAIRE GEBOEVENS.

I. Personeel	Bla.	66
II. Ziektebestrijding:		
a. Quarantaine	"	66
b. Besmettelijke dierziekten in den zin der Wet.	"	66 - 68
c. Andere dierziekten	"	68.
III. Hygiene		
a. Vleeschhygiene	"	69.
b. Melkhygiene	"	69
c. Varkenshouderij	"	69
d. Wagenverhuurderij	"	69
e. Dierenbescherming	"	69 - 70
IV. Technische Veeveelt.		
A. Algemeene Veeveelt	"	70
B. Byzondere Veeveelt:		
a. Paardenfokkerij	"	70 - 71
b. Runderfokkerij	"	71
c. Buffelfokkerij	"	71 - 73
d. Geitenfokkerij	"	73
e. Schapenfokkerij	"	73
f. Varkensfokkerij	"	73 - 75
g. Fluimveeveelt	"	75
Conclusies	"	75 - 76
<u>X. HET BOSCHWEZEN.</u>	"	77 - 86
<u>XI. DE ZELFBESTUURSRECHTSpraak</u>	"	87 - 88
<u>XII. DE LANDSCHAPSPINANCIEN.</u>	"	89 - 91.

00000.0.00000

^
+++++

o

.

I N L E I D I N G .

+++++

De hierna volgende memorie, samengesteld met medewerking van velen, zou, indien zij als aanvullende memorie opgezet was, op reeds van jaren her dateerende memories moeten aansluiten. Immers de laatste algemeene memorie is van de hand van den Assistent-Resident Nobele (1925), terwijl er daarna nog slechts korte nota's zijn van de Assistent-Residenten Stap (1926) en Schoorel (1927).

In plaats daarvan is een meer algemeene opgemaakt, die, het moet erkend worden, verre van volledig is.

Te betreuren is, dat de literatuur over deze afdeeling zoo schaarsch is en dat een monografie geheel ontbreekt.

Wellicht dat een opvolger eens den tijd vindt, tersake een nuttig compilatiewerk te verrichten.

In de eerste drie hoofdstukken wordt een meer algemeen overzicht gegeven, terwijl bepaalde onderdeelen nader in de volgende behandeld worden.

I. HET LAND.

++++++

A. GEOGRAPHISCHE
BESCHRIJVING.

1. GRENZEN. Het landschap Loewoe strekt zich uit rond het noordelijk gedeelte van de Golf van Bone en wordt als volgt begrensd :
- ten Zuiden : (Westzijde van de Golf van Bone) door de afdeeling Bone (onderafdeeling Wadjo - landschap Wadjo met de Pitoempanoealanden en Kera), de afdeeling Pare-Pare (onderafdeelingen Sidenreng - Rappang, Enrekang en Pinrang) ;
- ten Westen : door de afdeeling Mandar (onderafdeeling Boven-Binceang en Pitoe' Celoea Salo) ;
- ten Noorden : door de afdeeling Mandar (onderafdeeling Mamoejoe) en de residentie Menado (afdeelingen Donggala en Posso) ;
- ten Oosten : door de afdeeling Boetoen en Lalwoel (onderafdeeling Kendari), welke eveneens de Zuidgrens van Loewoe aan de Oostzijde van de Golf van Bone vormt.

Deze grenzen zijn tot heden nog alle niet officieel vastgesteld.

De nadere grensoomschrijving is volgens de gegevens van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden verstrekt door den Assistent-Resident van Loewoe bij diens schrijven ddo.12 Januari 1914 No. 37/C.1. aldus:

- ten Zuiden : de grens tusschen de afdeeling Loewoe (onderafdeelingen Palopo en Makale) en de afdeelingen Bone (onderafdeeling Wadjo) en Pare-Pare (onderafdeelingen Sidenreng, Rappang, Enrekang en Pinrang) wordt gevormd door : de S. Bariko vanaf haar uitmonding in de Golf van Bone tot het snijpunt van de grens tusschen Bone en Pare-Pare met dese rivier ;

een lijn in Noordwestelijke, later noordelijke richting over het Latimodjonggebergte (waterscheiding) tot aan den top Rante Kambola ;

de lijn aanvangende bij den top van de Rante Kambola, loopende in westelijke richting naar den oorsprong van de S.Roni om deze rivier te volgen tot aan haar samenvloeiing met de S.Balah, van hier in noordelijke richting naar de S.Malino, om deze rivier te volgen hare samenvloeiing met de S.Barani; vervolgens de S.Barani stroomopwaarts volgende tot kampong Fadjaän, daarna Zuidelijk van deze kampong tusschen de kampongs Kalossi en Garotin in Zuidelijke, daarna noordelijke richting tot de samenvloeiing van de S.Towé en de S.Barani, vervolgens deze S.Barani en haar zijrivier de S.Mesoa volgende ten Zuiden van de kampong Kedoeaja tot aan haren oorsprong op het Samboea-gebergte en van hier over de kam van dit gebergte in Zuidelijke richting over de toppen B.Karre en B.Koekoe naar den oorsprong van de S.Mangoendapa, deze rivier volgende tot aan haar samenvloeiing met de S.Ao, om deze rivier te volgen tot aan haar oorsprong op de B.Asoe, van daar in Westelijke richting de S.Saloe volgende vanaf haren oorsprong (eveneens op de B.Asoe) tot aan haar samenvloeiing met de S.Sa'dan;

vandaar in Zuidelijke richting

de S.Sa'dan volgende tot de samenvloeiing van deze rivier met de S.Kemiri, dit riviertje stroomopwaarts tot het Kaloe-boekoegebergte, dan de kam van dit gebergte volgende in noordwestelijke richting over de B. Samalino naar de B.Limboeng en van hier in Westelijke richting over de B's Nitoe, Taidassi, Roera Maroepe, Milan, Silawa, Ae en Batoe Sitēnē naar de samenvloeiing van de S.Sipai met de S.Tallang ;

ten Westen : de grens tusschen de afdeeling Loewoe (onderafdeelingen Makale, Kantepac en Palopo) en de afdeeling Mandar (onderafdeeling Boven-Binceang en Pitoe' Oelana Salo) loopt:

vanaf de samenvloeiing van de S.Sipai en de S.Talang in noordelijke richting lange laatste genoemde rivier en over de B. Panoesoeh, B.Sali-Sali, B.Koe-ring, B.Parangian Masoe; vervolgens in Oostelijke richting over de B.Kollonglau, B.Pandanan Kambesi, B.Bangri, B.Rapa, B.Tagari, B.Taloemba, B.Pajo-Pajo, B.Poeang, B.Palisoeso, B.Boengga, tot aan de uitmonding van de S.Mancoek in de S.Maroepe;

dan de S.Maroepe stroomopwaarts tot aan de samenvloeiing van deze rivier en de S.Rada; vervolgens de S.Maroepe stroomopwaarts tot aan de B. Lada, daarna in Oostelijke richting over de B.Batoe tot het snij-

punt met de grens van de onderafdeeling Falopo; vervolgens in noordelijke richting over de kam van het gebergte over de B.Sa'dan naar de B.Takolena en verder naar de B.Hamoelangi ;

ten Noorden : is de grenscheiding tusschen de afdeeling Loewoe (onderafdeeling Falopo en Malili) en de afdeeling Midden-Celebes aldus gevormd. Van de B.Hamoelangi in Zuid-Oostelijke richting over de B.Mabomba, B.Petoja, B.Malikoe, B.Palada, B.Tarapoepe, B.Kamosiangi, B.Takoleh Kajoe naar de B.Paleoero; dan in N.O.richting over de B.Limberoejoe en B.Toemarae naar de B.Taboelangi, verder in Zuid-Oostelijke richting over de B.Lakeno Kanageh, B.Talaloe en de B.Lasi naar de B.Torea ;

ten Oosten: loopt de grens tusschen Loewoe (onderafdeelingen Malili en Kolaka) en de afdeeling Oostkust van Celebes (onderafdeelingen Kolonedale en Kendari) van de B.Torea in Zuidelijke richting naar de B.Racota, in Westelijke richting naar de B.Nadoteh;

In Zuidelijke richting naar de B. Tagelatokeh en verder Zuidwestelijk over de kam van het Haloekebergebergte, de Konaweha rivier van af kampong Andolaki tot kampong Amokoeni, over de kam van het Morehé en Tomosi-gebergte, het groote moeras van Aipi en in Zuid-Westelijke

richting

richting over de N.O.uitloopen van het Mendokegebergte tot de B.Foeoe Woetoe. De Zuidgrens van de onderafdeeling Kolaka wordt gevormd door de Towari rivier.

Het komt wel gewenscht voor t.g.t. deze grenzen nauwkeuriger vast te stellen.

2. GROOITE. De oppervlakte van het land wordt op ongeveer 34.000 K.M². geschat, hebbende het dus ongeveer dezelfde grootte als Nederland (34.222 K.M²).

De eilanden, die tot Loewoe behooren zijn Liboekang, Boeloepolo, Laleko, Groot- en Klein-Satiri, Laboeroko, Tjampea, Padamarang, Hoog- en Laag-Lambasina, Lemo, Masading, Ampara en Masokoranga.

3. BEVOLKING. Volgens de gegevens der volkstelling in 1930 telt het landeschap Loewoe 396.100 zielen, waarvan 394.834 Inlanders, 221 Europeanen, 773 Chineezzen en 272 Arabieren en andere Vreemde Oosterlingen.

B. VERTICALE EN HORIZON-
TALE VOORN.

Het land is zeer bergachtig ; ten Zuiden en ten Westen verheft zich het Latimodjong-gebergte, waarvan het toppunt ruim 3400 M. hoog is; ten Noorden het Centraal-gebergte van Celebes, waarvan sommige toppen tot 3000 M. en wat hooger reiken; ten Noord-Oosten het Koroee-gebergte, het gebergte van Oesoe, Tamori en Toboengkoe; en ten Oosten het gebergte van Lelawawo en Mekongga; van het eerstgenoemde en het laatstgenoemde gebergte loopen takken naar de kust uit. Zij zijn zwaar met bosch begroeid. Langs de West-
kust

kust ligt een smalle vlakte, die zich verbreedt in Badjo, waar de Tjimpoe- en de Nolingrivier het land van vruchtbare grond voorzien. In het Noorden gaat de Westkustvlakte van af Walenzang over in het groote deltagebied van de Rongkong-, de Masamba-, de Baliase- en de KalaBna-rivieren.

De kust is op enkele sandstrooken na modderig en met bakoe-bakoe bosch begroeid.

De belangrijkste rivieren zijn: de Sa'dan, Soeli, Tjimpoe, Noling of Paremang, Boea, Lam si, Makawa, Rongkong, Masamba, Baliase, KalaBna, Tjerekang, Oesoe en Malili-rivieren, die allen behalve de eerste in de Bonegolf uitmonden.

De Sa'dan-rivier ontspringt op \pm 2000 M hoogte, stroomt door de vruchtbare en volkrijke hoogvlakte van Rantepae en vervolgens door de hoogvlakte van Makale en verder door de afdeeling Pare-Pare, waar ze in een delta met vier monden uitstroomt in de Straat van Makassar.

De rivieren zijn alleen maar bij vloed eenige kilometers met een groote prauw te bevaren, zoodat ze als handelswegen geen nut hebben, maar alleen dienst doen als veilige prauwhavens.

Van enkele rivieren wordt in geringe mate gebruik gemaakt voor de afvoer van rottan, een boschproduct, dat gedurende korten tijd wel tegen water kan.

De baaien van Falopo, Wotoe, Malili en Kolaka leveren vrij veilige ankerplaatsen.

In de onderafdeeling Malili liggen drie meeren, n.l. Matano, Towoeti en Moholono. De eerste twee werden in 1896 door de Sarasins ontdekt, het laatste door Abandanon.

2. GRONDGESTELDHEID.

De vlakten van Loewoe zijn zonder uitzonering voor landbouw geschikt. De reusachtige Masambavlake is slechts voor een heel

heel klein deel bewerkt, zodat nog duizenden landbouwers daar een bestaan kunnen vinden. Zocals bekend wordt daar sedert kort met Javanen gekoloniseerd.

De bergen zijn bedekt met een vruchtbare humuslaag, zodat de Loewoeres bij voorkeur ladangt en wel op zoo vandalistische wijze, dat het Bestuur en Boschwezen er steeds voor moeten waken, dat de buiten de boschreserveeringen gelegen bosschen, niet binnen een minimum van tijd verdwijnen.

Het Gouvernement heeft door stelselmattige mijnbouwkundige onderzoekingen gegevens verzameld omtrent voorkomende nuttige mineralen. Gevonden wordt goud (veel door de bevolking gewasschen), lood, ijzer, steenkool, nikkel. Voor de nikkelvelden van Malili en Kolaka bestaat de laatste jaren veel belangstelling, maar tot bepaalde exploitatie is het nog niet gekomen.

D. WEGEN EN PADEN.

Verklaard moet worden dat het wegennet nog in het geheel niet voldoet aan de eischen van het verkeer. Behalve de weg van Makale naar Falope verkeeren alle hoofdwegen nog in een toestand van opbouw. Met de beschikbare middelen is het echter mogelijk gebleken daarin bij voortduring een belangrijke verbetering te brengen. Het streven zal er dus op gericht moeten blijven de wegen niet alleen te onderhouden, maar systematisch alle onderdeelen te verbeteren. Daarvoor komt in de allereerste plaats de waterafvoer in aanmerking. Het meerendeel der kleinere bruggen zal in de toekomst nog belangrijk verbeterd moeten worden.

De verbindingswegen met de groote centra in het binnenland als die met Rongkong, de Kampi-streek en de binnenlanden van Malili en Kolaka verkeeren nog geheel in staat van wording. De stoot tot uitbouw van dit net is echter

echter reeds gegeven, behalve in het Kolalmsche. Elders is men reeds begonnen de wegen meer het binnenland in voor autoverkeer geschikt te maken.

De memorie Ir.Faardekooper geeft een duidelijk gespecificeerd beeld van het vele werk dat op het gebied van wegen en paden nog verricht zal moeten worden.

II. HET VOLK.

A. ETHNOGRAFIE.

De bevolking van Loewoe moet voor het grootste deel beschouwd worden tot één volk te behooren en wel dat, hetwelk wordt aangeduid met de algemeene naam Toradja. Lange de kust van de Bone-golf heeft sedert eeuwen vermenging plaats gehad met Boniërs en Makasaren, waardoor een menschen-type ontstond, dat eenigszins afwijkt van de Toradja's, en door menigeen gaarne beschouwd wordt als een apart volk de To Loewoe.

Door de To Loewoe wordt veel en vooral in huiselijke kring de Toradjataal gesproken. Naast en tusschen de Loewoereezen wonen nog altijd onvervalschte Toradja's.

Enige belangrijke groepen der Toradja's zijn:

1. To Sa'dan
2. To Rongkong
3. To Pa'dan (beter als het gebruikelijke To Soko)
4. To Rampi
5. To Wotoe
6. To Lampoe (Barëe-sprekend).
7. To Loewoe.

Verschillende dialecten belemmeren het verkeer onderling, als ook de hooge berggruggen, die hen scheiden.

De To Loewoe zijn sedert drie eeuwen onder den invloed van den Islam gekomen. Van later datum is misschien de Islamisering van de To Wotoe en de To Noeha. De oude heidensche gebruiken blijven echter een belangrijke rol in hun leven spelen.

Van aard is de To Loewoe gemakzuchtig, voedt zich liever met de gemakkelijk gewonnen sagoe dan met voedingsproducten, die van hem meer moeite en zorg eischen. Hij houdt veel van feestvieren en dobbelen. Twistziek is hij niet.

Energieker en krachtiger zijn (noodgedwongen)

gedwongen) de Toradjastammen, die in de bergen wonen en nog grootendeels heidenen zijn. Evenwel zijn het ook hartstochtelijke dobelaaars.

Zoowel de Loewoereezen als de Toradja's gelooven in afstamming van een op de aarde gedaanden hemelvorst, door den Loewoerees genoemd Batara Goeroe, in Makale Tamborolangi en in Rantepae Lalang Langi. Volgens de legende is de groote stichter van het rijk Loewoe Sawerigading, een kleinzoon van Batara Goeroe.

De oudste geschiedenis wordt bezongen in de bekende Lagaligo-gedichten.

Het heidendom is monotheïstisch door de erkenning van EEN Godheid in het goede en het kwade, de Poelang Matowa, die alles regelt en regeert en de aarde schiep. Deze Godheid heeft de beschikking over Dewata's.

De Toradja voelt evenveel vrees voor zijn goden als voor zijn doden. Zijn geheele leven wordt er door beheerscht. Dit komt vooral tot uiting in de talloze penalgewoonten, die nog altijd een rem zijn voor de ontwikkeling van dit volk.

Over geheel Loewoe kan men het volk in drie klassen indeelen: adel, vrijen en horigen. De onderverdeelingen dezer standen en hun benamingen verschillen in de diverse gebiedsdeelen van dit landschap.

De voornaamste wapens zijn de lans en de kiewang. Tot het afweren van hounen en stekten draagt men een schild van buffelhuid.

De huizen kan men onderscheiden in permanente familiehuizen en tijdelijke tuinhuisen. Het zijn allen paalwoningen.

De huizen der Sa'dan-Toradja's zijn het fraaist door versiering met houtsnijwerk en beschildering. De grootste familiehuizen worden in Soko aangetroffen.

Bij de To Sa'dan bestaat de dakbedek-

king uit gespleten bamboe, in Noord-Masamba en Malili uit grove sirappen, in de kuststreken uit atap.

In de Oostelijke deelen van Loewoe wonen de To Mori (onderverdeeld in vele stammetjes), de To Laki, de To Mekongga, To Laiwoel en de To Maroenene. Wetenschappelijk zijn deze stammen practisch ononderzoekt.

E. ECONOMISCHE SCHRIFT.

De nijverheid in Loewoe staat op nog geen hooge trap van ontwikkeling. Met uisondering van enkele artikelen is alles wat de inheemsche nijverheid voortbrengt ruw en grof.

De meeste goud- en zilversmeden zijn lieden van buiten Loewoe.

Onder de bergbewoners zijn goede wapensmeden. In Rongkong en Malili bestaan nog ijzersmelterijen en smederijen, waar allerhande eenvoudige gebruiksvoorwerpen vervaardigd worden.

Matten- en mandenvlechterijen vindt men overal. Fijn werk op dit gebied vindt men alleen in Malili en Kolaka, waar men de orchideestengel (alami) gebruikt.

Van de voortbrengselen der weverijen zijn alleen mooi en bijzonder de Sa'dan-, Baloesoe- en Rongkongweefsels.

Goed afgewerkte en met kleuren versierde boomschorskleeding ziet men in Masamba en Malili.

Deze kleeding en ook de eigen weefsels worden echter langzaam maar vrij zeker verdrongen door de Europeesche en Japansche goederen.

Fraaie hoeden voor mannen en vrouwen worden in Malale/Rantepao, Tamoekeo en in het Kolakasche vervaardigd.

Rottan-matten komen uit Malili en Falope (Badjo en Larompong).

De prauwen-aanmaak is belangrijk in Masamba, Malili en Kolaka. Deze vaartuigen worden tot ver buiten Loewoe verhandeld.

Vermelding verdient nog het keurige hout- en bamboesnijwerk van Makale/Rantepao.

De sawahbouw staat in de Toradja-bergstreken op een hoog peil. Deze cultuur is in de kuststreken jaren lang in verval geweest, maar begint in de laatste jaren te herleven en kan in de toekomst een der belangrijkste bronnen van inkomsten vormen. Aan de verbetering der irrigatie wordt ook systematisch gewerkt.

De ladangbouw wordt overal op groote schaal bedreven.

Naast de rijst is mais een belangrijk voedingsgewas.

Geijverd wordt om de bevolking tot erfcultuur te brengen. Op dit gebied werd vooral onder de Barë'ë-bevolking van Malili met succes gewerkt.

De kuststreken van Palopo, Masamba, Malili en Kolaka zijn als het ware één sago-bosch. Van aanplant van sago is feitelijk geen sprake. Deze palm plant zich in de lage waterrijke streken snel zelf voort (uitstoe-ling). Behalve de sago levert de sagopalm nog het voordeel, dat men van de bladeren de beste soort atap kan vervaardigen en van de bladsteelen omwandingen voor de huizen.

Groote klapperaanplantingen vindt men langs de kust, vooral in het Kolakasche. Het aantal klappertoeenen in het bergland is zeer gering.

De koffiecultuur is de voornaamste bron van inkomsten der bevolking in Makale-Rantepao.⁷ De producten zyn over het algemeen goed.

In het grootgrondbezit van den adel vindt de vooruitgang van land- en tuinbouw groote moeilijkheden.

In Loewoe zijn de volgende onderne-ningen:

L. W. A. Aard

Ri.
(N.g.) t. l.

7 maar schijnt achteruit te gaan.

Ri.
(N.g.) t. l.

PALOLO.

"Lamasi" van de te Batavia gevestigde N.V. Cultuur Maatschappij (concessie-rubber en akar toeba) ;

"Balanda" eigenaar J.H. de Froidmont (erfpacht-klappers; onbelangrijk).

MAKALE/RANFEPAC.

"Padamarang" eigenaar E.A.J.Nobels (erfpacht-koffie; in vervallen toestand)

"Rantekaroea" eigenaar A.van Dijke (erfpacht-koffie; in vervallen toestand)

"Te Poenti" eigenaar M.A.Barkey (erfpacht-koffie; in vervallen toestand)

"Rantetenga" eigenaar Oei Ek Peng (erfpacht-koffie);

MALILI.

"Tarengo" eigenaar Oei Seeuwen (erfpacht-klappers, rubber en akar toeba);

"Malekoe" eigenaar G.G.Gortmans (erfpacht-koffie);

7 en waarvan de uitbreiding aangevraagd. R. 10.9/1.2.

KOLAKA.

"La Pac-Pac" eigenaar J.E.Galstaun (concessie-klappers);

De veestapelsterkte in Loewoe is als volgt:

Paarden	5500
Runderen	600
Buffels	53000
Varkens	60000
Schape	150
Geiten	4000

Vele buffels loopen in de kustlanden in halfverwilderden staat rond. De varkensfokkerij in de Toradjalanden wordt onder leiding van den Burgerlijke Veeartsenijkun-

digen

digen Dienst aangemoedigd en bevorderd.

Met honden en lans wordt door de bevolking veel gejaagd op wilde varkens en herten. De adel organiseert hertenjachten te paard, waarbij het wild middels een lus, die aan het eind van een lange stok hangt, gevangen wordt.

Langs heel de kust zijn kleine visschersdorpen. Gevischt wordt met den hengel, het werpnet, het sleepnet en prikken.

Uitvoer van visch heeft niet plaats.

Een levendige handel wordt gedreven in boschproducten als damar en rottan, die door Chineesche handelaren opgekocht ter verdere verhandeling naar Makassar gezonden worden.

De handel in manufacturen en kramerijen op de hoofdplaatsen is vrijwel geheel in handen van Chineezen, Japanners en Britsch-Indiërs.

De K.P.M. onderhoudt contractueel een veertiendaagsche verbinding van uit Makassar met Kolaka, Palopo en Malili. Langs de kust, tusschen Malili en Palopo en tusschen Soea-Soea (Kolaka) en Belopa (Badjo) is een druk prauwverkeer, terwijl voorts steeds prauwen voor goederenvervoer zorgen van Makassar naar Loewoe v.v., vooral naar Noord-Kolaka.

C. VERKEERSWIJZEN.

Vóór onze komst reeds was Palopo, het handelscentrum en de havenstad van Loewoe, het Venetië van Loewoe. Alle handel trok het aan zich, ja zelfs de schepen, die in Kolaka boschproducten laadden, moeten alvorens de Golf van Bone te verlaten eerst Palopo aandoen om de verschuldigde soecceng-ala te betalen.

Één der voornaamste pasars in de omgeving van Palopo was Baramamase, waar op vaste tijden honderden Toradja's hun koffie ten verkoop aanboden. Baramamase lag aan

het begin van een belangrijke landverbinding met Rantepao. Zoo ook was Salo Limbong op het pad naar Makale een bekende marktplaats.

Langs de kust liepen geen behoorlijke paden. Men moest daar hoofdzakelijk van prauwen gebruik maken.

Sedert dien is veel veranderd; thans zijn er honderden kilometers geclassificeerde autowegen, alle in onderhoud bij den Landschaps Technischen Dienst.

Bovendien zijn er nog ongeveer 200 KM niet-geclassificeerde autowegen, die door het Bestuur onderhouden worden.

Enige honderden kilometers paardenpad zorgen voor de overige verbindingen.

De K.F.M. heeft het leeuwen-aandeel in het goederenvervoer Makassar + Kolaka - Malili v.v.

D. RECHTSPRAAK .

In Loewoe, dat zooals alle zelfbesturende landschappen, in genot geldt en is van eigen rechtspleging, werd het rechtswezen geregeld bij besluit van het Zelfbestuur ddo. 1 Januari 1926, welk besluit geheel verouderd is.

*Er is een geheel
nieuw Besluit in
bewerking als gevolg
van de nieuwe
Zelfbestuursregelen.*

*Rs.
[w.g.] t. h.*

III. BESTUUR .

Volgens de oude overleveringen heeft Saverigading, kleinzoon van den uit den hemel neergedaalden Batara Goeroe, het groote rijk Loewoe hecht aaneengevoegd. Op reis over zee naar Oesoe (Malili) verging het schip van Saverigading met man en muis. Zijn zoon Lagaligo bezong alle heldendaden van den grooten vorst Saverigading. Deze gedichten zijn nimmer vergeten.

In de 15de eeuw onder Fetta Matinroë Ware vond de Mohamedaansche godsdienst ingang in Loewoe onder leiding van zekere Solenan. Deze vorst ging zelf nog niet tot de Islam over, wel zijn zoon en opvolger Fetta Matinroë Malangke, die in godsdienstijver zijn heidensche broeder Patimangijawari (doodsnaam "Fetta Pao") doodde.

Omstreeks 1666 ging een later vorst, Fetta Matinroë Tompo Tikka naar Zuid-Celebes om de V.O.I.G. te bestrijden, maar teekende op Vrijdag 18 November 1667 het Bongaaisch verdrag, waardoor Loewoe zijn suprematie verloor en de oppermacht van de V.O.I.G. erkende. Tijdens zijn verblijf in Makassar had men - hem dooduanend - To Laoë ri Pololm Datoe van Loewoe uitgeroepen. Door strijd veroverde echter Fetta Matinroë Tompo Tikka Loewoe weer en wijsigde de indeeling van dit rijk.

Door het huwelijk van de Loewoesche vorstin We Oemoeng Opoe Larompong met den Bonischen vorst Lapataoe Matinroë ri Nagacelang, die van 1696 - 1714 regeerde, kwam Loewoe onder Bonischen invloed.

Hun dochter Batari Todja Arce Timoe-roeng Datoe Tjita Matinroë ri Tippoeloeroe, volgde haar moeder als vorstin van Loewoe op. Toen zij in 1748 kinderloos stierf, maakte

Loewoe zich onder Petta Matinroë Soreang weder vrij van den Bonischen invloed.

Door het huwelijk van de Loewoesche vorstin We Tanriawaroe Petta Matinroë Tengngana Loewoe met den Soppengschen vorst Ta Onrang Petta Matinroë Amalana, die van 1782 - 1820 regeerde, kwam Loewoe sterk onder Soppengschen en Wadjoschen invloed.

Hieraan moet men het ook wijten, dat de pogingen in 1824 aangewend om Loewoe tot het vernieuwd Bongaaisch verdrag te doen toetreden mislukten.

Eerst in September 1861 gelukte het Loewoe tot het sluiten van een nieuw contract te doen besluiten.

Onder de vorst Iskandar Matinroë ri Matakkoë werd op 15 September 1887 wederom een nieuw contract gesloten.

Toen We Kambo Daëng Riscampa het bestuur aanvaardde werkten eenige personen o.a. La Mameng Opoe Pelaipoledjiwa, Patoenroe en La Gappa To Waloe, Kalief het sluiten van een nieuw Celebes-contract dusdanig tegen, dat mede 1905 overgegaan moest worden tot een militaire actie tegen Loewoe, hetgeen leidde tot sluiting van een korte verklaring van Sigli-model op 19 September 1905 en vestiging van ons daadwerkelijk gezag.

In de periode 1905/1907 - 1916 was duidelijk te merken, dat het verleden hiermede nog niet volledig was geliquideerd.

Nog zwierven verzetslieden rond, die heimelijk steun vonden bij de bevolking en de hoofden. Er moest als nalatenschap van het verleden een rooverwesen worden uitgerooid.

Alle verzet werd evenwel bedwongen. Met de verwijdering van de laatste verzetslieden en de laatste restanten van het rooverwesen sluit de historie van Oud-Celebes.

L volgens.

Loewoe, dat opgebouwd is uit tal van genealogische eenheden met eigen territoir, is thans ingedeeld in zes onderafdeelingen:

Palopo	met	90332	zielen
Makale- Rantepao) met	136397	zielen
Masamba	met	54475	zielen
Malili	met	28703	zielen
Kolaka	met	36224	zielen, te-

zamen vormende de afdeeling Loewoe onder een Assistent-Resident.

Als onderafdeelingshoofd in Palopo is geplaatst een Gesaghebber, in Makale/Rantepao (2 onderafdeelingen, wier samenvoeging nog niet goedgekeurd is) een Controleur, evenals in Masamba, Malili en Kolaka.

De Zelfbestuurder van Loewoe zetelt te Palopo en wordt bijgestaan door de Hadat, gevormd door

den Opoe Patoenroe,
den Opoe Pabitjara,
den Opoe Tomarilalang en
den Opoe Balirante.

Bij het verscheiden op 2 Augustus 1935 van Datoe We Kambo DaEng Risompa werd de Hadat van Loewoe bij besluit van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden ddo. 2 Augustus 1935 No.653 tijdelijk belast met het bestuur over het landschap Loewoe.

Bij besluit van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden ddo. 16 October 1935 No.915 werd de door de leden van het Zelfbestuur van Loewoe en die van de Adat Aseras als opvolger van wijlen zijn moeder We Kambo DaEng Risompa verkozen candidaat Andi Djemma tijdelijk belast met de waarneming van de functie van bestuurder van het landschap Loewoe.

De huidige leden van de Hadat (Pangadaran) zijn achtereenvolgens:

Maradang

Maradang Opoe Daeng Bace,
Abdulhamid Andi Djelling,
Andi Baso Lanrang,
Andi Kaso.

De Onderafdeelingen zijn onderverdeeld in districten, waarover districtshoofden gesteld zijn, terwijl in stede van Tomakaka's en Tomatca's over de kampongs kamponghoofden gesteld werden.

Een in behandeling zijnde adatsaatsrechtelijk onderzoek van den tegenwoordigen Controleur van Masamba, Dr. van Blom heeft zich vnl. daarop gericht of het niet gewenscht zou zijn, tersake tot een radicale wijsiging over te gaan. Deze vraag beantwoordt hij met mij bevestigend.

De inkomsten der voor onze komst door den Datoe van Loewoe aangestelde onderbestuurders bestonden uit soesoeng ala, heffingen op dobbelen, pasarinkomsten enz.

Thans worden de Datoe, de leden van de Hadat, de districts-, onderdistricts- en enkele complexhoofden bezoldigd uit de landschapskas van Loewoe, die zijn middelen vindt in heffing van belasting (sima asaparang atoewong), soesoeng-romang (soesoeng ala), slachtbelasting, pasargelden, enz.

De begroting van inkomsten over het jaar 1938 werd geraamd op f 641.953.- ; de begroting van uitgaven over het jaar 1938 f 641.953.-. Schulden aan andere kasgebieden heeft Loewoe niet.

De Assistent-Resident van Loewoe treedt op als kashouder, de Onderafdeelingshoofden als rekening-couranthouders.

IV. MIDDELEN VAN BESTAAN.

In economischen zin valt de Afdeeling in drie gebieden uit een n.l. :

- a) de Toradjalanden, zich kenmerkend door de producten rijst en koffie,
- b) de onderafdeelingen Palopo, Masamba en Malili, zich kenmerkend door de producten rotan, damar en coprah.
- c) de onderafdeeling Kolaka, zich kenmerkend door de producten coprah, damar en rotan.

Achtereenvolgens mogen zij besproken worden :

1. DE TORADJALANDEE.

I. RIJSTBOUW.

Hoofdmiddel van bestaan is de landbouw en speciaal de rijstbouw, die op een zeer hoog trap van ontwikkeling staat, hetgeen blijkt uit de wijze van bewerking der sawah's, het aanleggen van kweekbedden, de irrigatiewerkjes, het planten in rijen na toppen van de bibit enz.

Waar de Toradja een geboren grondwerker is, zijn de sawah's aangelegd tot vrij hoog op de hellingen der bergen; men vraagt zich af of in sommige gevallen de beplanting, gezien de enorme hoeveelheid werk, die daartoe verzet moet worden, nog wel loonend is (aanleg van pematangs bijv.) als bijv. in Pallesang e.a. districten.

Van bestuurszijde en van de zijde van de landbouw voorlichtingsdienst wordt regelmatig propaganda gevoerd om te bereiken, dat streken met gelijke klimatologische omstandigheden zooveel mogelijk gelijkrijdig planten.

Het merendeel der sawah's is vnl. in handen van enkele grootgrondbezitters: in vroeger jaren lieten deze uiteraard hun velden bewerken door de hoogigen thans

nu de band tusschen heeren en gewezen hoo-
rigen lossen wordt, geschiedt dit als regel
nog voor de kost zonder loon; slechts bij
het oogsten worden loonen in natura betaald.
Deze varieren plaatselijk; soms is dit 1/10,
elders weer 1/11 (Kangkang).

Mogelijk dat bij toenemende gelegen-
heid tot loonarbeid in andere deelen van
het gewest de sawahbezitters gedwongen zijn
boven de te verstrekken voeding kleine be-
dragen als loon toe te geven om hun sawah's
bewerkt te krijgen. Deze aangelegenheid
verdient bestuurs aandacht.

Bij de sawahbewerking speelt ook
het onderling hulpbetoon een groote rol.

Waar de sawahbewerking een zeer
groote plaats in het volksleven inneemt en
rijst het godenvoedsel bij uitnemendheid
is (vanwege de witte kleur) behoeft het
geen betoog, dat zich een ware padi-cultuur
ontwikkeld heeft en er vele pemali's be-
staan.

Ben pemali, die van remonden in-
vloed is op den economischen toestand is
deze, dat het verboden is djagoeng te plan-
ten op groote sawah's. Djagoeng dient men
n.l. te eten in plaats van rijst, zoodra met
de aloek voor een doodenfeest een aanvang
gemaakt is (maro, de lieden, die zich in
een dergelijke taboetoestand bevinden, zijn
te herkennen aan een bepaalde, van kralen
versierselen voorsiene hoofdband).

Nu is, gezien het bestaan van veel
grootgrondbezit de voedseltoestand steeds
min of meer labiel, waaraan het Bestuur,
bijgestaan door de L.V.D. tracht tege-
moet te komen door steeds aan te dringen
op aanplant van tweede gewassen, o.a. door
de braakliggende sawah's te doen herbe-
planten; door deze pemali kunnen echter

slechts

slechts kleine petaks met djagoeng beplant worden; thans wordt gepropageerd de grootere sawah's, die als regel bevoeid zijn en die men derhalve moet laten droogloopen, te beplanten met tweede gewassen.

Hierin dienen de hoofden voor te gaan. De laatste jaren is al bereikt, dat meerderen hun sawah's voor dit doel aan den kleinen man ter beschikking stelden. De bibit wordt van landschapswege verstrekt of liever geleend, aangezien de verstrekte bibit na de oogst weer ingenomen en aan anderen verstrekt wordt.

Ook is geruimen tijd propaganda gevoerd voor tweede aanplant van rijst (pare alla of pare tangga) op velden, die zich daartoe leenen. Men heeft dit echter ook gedaan op velden waarvan de grond dit niet hebben kon, met gevolg, dat men te laat was voor de hoofdaanplant, die dan als regel nog maar een matige oogst oplevert. Vandaar dat thans gepropageerd wordt deze pare-alla-aanplant te vervangen door polowidjoaanplant, die dan tevens dienst doet als groenbemester.

Uitvoer van rijst vindt slechts op bescheiden schaal plaats uiteraard slechts door de grootgrondbezitters.

Waar bij uitvoer van rijst geld het land binnenkomt, is getracht deze te stimuleeren.

Uitbreiding van het sawahareaal is zoo goed als niet meer mogelijk, zoodat getracht is te geraken tot een betere stamsmethode.

II. ANDERE VOEDSEL- GEWASSEN.

Tuinbouw wordt bedreven op hellingen van heuvels en bergen. Bij de bewerking volstaat men als regel met schoonmaken e.q. afbranden van den opslag, waarna men zonder

verdere bescherming, tenzij hoogstens een pagger tegen binnendringen van loslopend vee, uitsaait.

Het behoeft geen betoog, dat deze werkwijze funest is; eerstens door het zeer reële gevaar van in brand raken van uitgestrekte oppervlakten van berghellingen en tweedens door het gevaar van afspoeling door regenwater of afstorting van de vruchtbare bovenlaag dier gronden.

Het is om deze redenen, dat van bestuurszijde ingegrepen werd.

Bij Zelfbestuursbesluit van 4 Januari 1938 No.1 zijn bepalingen in het leven geroepen, waarbij in voorkomende gevallen van niet-aantreffen der brandstichters de geheele kampong belast kan worden met herbewossching.

Op hoofdenvergaderingen en besprekingen tijdens dienstreizen wordt steeds het nut van terrasseering bij deze ladangbouw naar voren gebracht (matempe-tempe). Van versteviging van den opstaanden rand der terrassen kan men steenen bezigen (balabatoe) dan wel dadapstumps of cro-telaria; deze laatste plant is bovendien een goede groenbemester.

Aangeplant wordt mais, ketella, data-tan, koladi, laboe, suikerriet en katjang. Voorts in geringe hoeveelheid bladgroenten (kool bijv. op de Gasing).

Zijdens B.B. en L.V.D. wordt regelmatig propaganda gevoerd om tot uitbreiding van dezen aanplant te geraken, alsmede om zooveel mogelijk tusschen de gewone ladang-aanplant pisang te plaatsen, ter verrijking van het bevolkingsmenu.

*In extra gementedienst.
In de aadalgemeenschappen
hebben deze ook zelf een
dergelijk besluit genomen.
Zonder beperking van
het branden kardad komt
er van herbewossching
en dergelijke maatregelen
niets terecht.
R.
[25.7./E.L.]*

III. KOFFIE en OVERIGE
CULTURES.

Overal waar de gelegenheid zich daartoe voordoet, is door de bevolking koffie en wel de Arabica variëteit aangeplant. Grote complexen vindt men op de Sa'doko, en in boven-Pangala (Rantesengpa).

De jaarlijkse productie kan geschat worden op 1½ á 16000 pikol, die naar Malassar verhandeld worden door tussenkomst van Chinese opkopers. De opbrengst in geld is, zooals met de meeste producten bestemd voor de wereldmarkt, zeer variabel. In de depressie-jaren heeft dit geleid tot verwaarloozing der tuinen. Waar echter de baten uit dit product verkregen de economische kurk is, waarop deze landen drijven, is het zaak er steeds op te doen toezien, dat men het koffie-areaal op peil houdt.

Zaak ook is de beschikbare gronden zoo economisch mogelijk aan te wenden ten einde onnoodige boschvernietiging te voorkomen.

De landbouwvoorlichtingsdienst voert regelmatig propaganda o.a. middels wedstrijden, voor behoorlijk tuinonderhoud, terrasserings der meestal op berghellingen gelegen aanplanten en beschaduwings der boommen middels tussenplanten van albizzia, dadap of accasia decurrens.

Mogelijkheden tot animeering van het particulier initiatief zijn er praktisch niet gezien de noodzaak zooveel mogelijk het boschareaal intact te laten.

Andere cultuurmogelijkheden voor de bevolking zijn :

- a. tobak, die de bevolking hier en daar voor eigen gebruik reeds aanplant. Uitbreiding van het areaal is tot nog toe gestuit op de moeilijkheid der verwerking. Men zou hiertoe valkundige be-

werkers uit Doeri moeten laten komen,

b. yezel. Deze komt overal in het wild voor, zoodat het mogelijk moet zijn dit product "planmässig" aan te planten, bijv. in Celoeawaij en Batoealoe. Met den Adjunct-Landbouwconsulent is overeengekomen eens een proef te nemen, waartoe geschikt bitmateriaal van Java opgevraagd zal worden.

Het nadeel van dit product is de omstandigheid, dat het zich niet leent voor individueele aanplant.

Klappers komen slechts sporadisch en uiteraard in de laag gelegen districten bijv. Baco, Boeakajoe, Mappa en Palesang) voor.

In Baco en Boeakajoe wordt verder men weinig laten verbouwd, waarvan voor eigen gebruik kains gegeven worden.

2. De Onderafdeelingen PALOPO, MASAMBA en MALILI.

I. SAWAHEBOUW.

De rijstbouw, welke van oudsher al het hoofdmiddel van bestaan was, is in de Onderafdeelingen Palopo en Masamba, door vele oorzaken achteruitgegaan. In de Onderafdeeling Palopo is bv. in de districten Wara, Boea en Ponrang het groot-grondbesit als één der oorzaken te noemen, verder de aanwezigheid van de sawah's "Aradjang", van den adel, die eertijds door heerendienstplichtigen moesten worden bewerkt enz. Dank zij het optreden van het B.B. in samenwerking met den L.V.D. is in de laatste jaren zeer veel bereikt in de richting van het weder laten beplanten van de braak liggende duizenden bouws sawah. Waar in vroegere jaren, meer dan 50% van de totale sawah's onbeplant werden gelaten, zag men in deze

*Hier zijn inderdaad
goede resultaten bereikt.
De moeilijkheid is dat
deze aanplantingen niet
meer in dwang mogen
ontstaan, anders zijn
de resultaten niet
blijvend.*

*Rs.
129/1/2.*

laatste 3 jaren nog maar weinig onbeplante stukken. Zoo kan hierbij vermeld worden, dat in het jaar 1938 ruim 90% van het bestaande sawah-areaal in de Onderafdeeling Falopo in bewerking is genomen, terwijl de meeste sawahs van Masamba, behoudens enkele stukken, waarvan de bewerking onmogelijk is door te overvloedig water, thans beplant worden. In Malili is, behalve bij de meren, en in de omgeving van Wotoe, de sawahbouw nog niet van veel beteekenis.

Behalve, dat het onbewerkte sawahareaal, gestadig vermindert door het boven vermelde, komen er bijna in alle districten jaarlijks honderden bouws bij door ontginning van de boschgedeelten gepaard gaande met aanleg van bevolkingsleidingen. Zoo is de Onderafdeeling Falopo de laatste jaren duizenden bouws sawah's rijker geworden. Het totale areaal kan getaxeerd worden op 25000 bouws, d.i. dus ruim 6000 bouws meer dan de taxatie van den toenmaligen Controleur Dr. Fronk. In het district Badjo vooral, met zijn groote voor sawah geschikte vlakte en inwoners, die de voordeelen van sawah's, boven de ladangs al eenigszins ingezien hebben, zijn er groote stukken bijgekomen. In Soeli echter niet. In het district Larompong is men meer geneigd als oogsters op te treden dan zelf eigen sawah's te bebouwen. In den tijd van den oogst in Sengkang en Wadjo trekken honderden de grens over, om daar snijloon te verdienen. De inwoners van het kleine maar dichtbevolkte district Soeli gaan, gedwongen door de minder aanwezige voor sawah geschikte gronden, naar buiten om wat te verdienen. Zoo vindt men in Kelaka met ploegvee rondtrekkende Soeli'ers, om voor de bewoners van die streken sawah's aan te leggen, waarbij er f 5.- verdiend wordt voor het plantklaar maken van een stuk van 17 x 17m² grootte.

De aanwezige sawahs in de Onderafdeeling Palopo zijn economisch berekend wel voldoende. Wanneer nu al de sawah's goed bewerkt zouden zijn, zoo zou de oogst hier met de andere geteelde voedingsgewassen wel voldoende zijn, om onafhankelijk te zijn van de andere streken. Dat een streek als Badjo al kan bogen op een rijstuitvoer, kan men zien aan de geregelde uitvoer van de rijst uit Belopa naar andere kleine plaatsen, tot zelfs na den volgenden oogst.

Van de andere districten in deze Onderafdeeling biedt het district Walenrang ook veel plaats voor uitbreiding van de bestaande sawah's. De sawah's kunnen hier beter zijn dan elders, wanneer een geregelde goede leiding wordt gegeven wat bereikt kan worden door samenwerking van het Bestuur en den L.V.D. Deze laatste dienst zal nl. moeten zorgen voor de deskundige leiding, terwijl het Bestuur zich zal bemoeien met andere aangelegenheden zoals kampongeconcentratie, het tegengaan van de als elders steeds veel voorkomende karbouwenplaag enz.

Voor al mag hier de verbetering van de primitieve bestaande leidingen niet vergeten worden. Behalve de aanvoerleidingen laten over het geheel genomen de afvoerleidingen alles te wenschen over. Aan deze urgente kwestie, waaraan al de sawah's van Loewoe nog mank gaan, moet nog meer aandacht besteed worden. Zoo wachten vooral vele afvoerleidingen in Wara, Beca en Larompong op verbetering.

De sawah's van Masamba kunnen getaxeerd worden op ruim 9000 h.a. Groote stukken zijn er in den laatsten tijd bijgekomen in de districten BaEboenta en Malangke. Aan de sawah's van het laatste district zal ook nog veel aandacht moeten worden besteed.

Onder leiding van den dienst der landschapswerken is men dit jaar begonnen

met het maken van een watervang en leiding, die een vlakte in Amasangan van 300 bw. van water kan voorzien. De andere, ook zooals deze, van regen afhankelijke sawah's wachten op bevoeiingsleidingen. Waar de aanwezige rivieren voldoende bevoeiingswater kunnen leveren, is langzamerhand aanleg van goede bevoeiingsleidingen ter plaatse wel nodig.

In Malili zijn de bestaande sawah's nog zeer onbelangrijk. De bestaande goede irrigatieleidingen van Lanosi kunnen jammer genoeg niet meerdere stukken bevoeien wegens gebrek aan bevoelbare tot sawah geschikte gronden. Echter zijn in de omgeving van Wotoe nog voldoende terreinen aanwezig z.a. in Lanosi, alwaar een leiding reeds eerder geprojecteerd is voor een 2 á 300 ha.

Ook aan de sawahbouw zelf valt, behalve in de Toradja-streken boven Boea en Badjo, waar de sawahbouw een paar trappen hooger is, nog veel te verbeteren. Behalve de slechte bevoeiingsregeling, is de grondbewerking een van de voornaamste punten die nog zeer gebrekkig is. Vooral de bij de bevolking bestaande verkeerde gedachte, dat de sawahgrond reeds goed bewerkt is, wanneer al het moerasgras onder de modder is gekomen, waardoor een slechte modderstructuur wordt gevormd, die voortdurend de aanwezigheid van zure humus bevordert en toevoer van lucht belemmert, moet weggerukt worden. De hier gebruikte landbouwwerktuigen zijn ook nog verre van goed. Zoowel aan de ploegen als aan de eggen valt veel te verbeteren. Betreffende de bebouwing van de sawah's kan gezegd worden, dat deze door propaganda van den L.V.D. met medewerking van het B.B. langzamerhand naar de goede richting wordt geleid. Het voornaamste punt, waarmede de L.V.D. zich bemoeit, is het planten van weinig bibit per pol.

In Badjo begint men het voordeel hiervan in te zien; velen hebben het geprobeerd, waardoor het bibitgebruik sterk gereduceerd is. Aangaande de geplante variëteiten is nog maar weinig bekend. Door den L.V.D. worden nog voortdurend proefsnitten en observaties uitgevoerd van de meest geplante- en ook van hier niet voorkomende variëteiten, om hun waarde te weten.

Bibitverstreking geschiedt steeds door het B.B., doch van de hier bestaande variëteiten. In Fantilang, alwaar de uitstoe-ling van de geplante soorten al heel gering is (6 - 10), zal introductie van elders op dezelfde hoogten in dezelfde klimaat geteelde variëteiten z.a. variëteiten van uit Rampi, alwaar de uitstoe-ling groot is (4-25/30), mis-schien mogelijk zijn.

II. ANDERE VOEDSEL- GEWASSEN :

Naast de sawahbouw heeft de bevolking ladangbouw (padi, djagoeng, knolgewassen, katjang-soorten, pisang enz.). In enkele streken, z.a. Wotoe en de bovenstreken leeft men uitsluitend van ladangbouw. Van de bovengenoemde gewassen wordt rijst het meest verbouwd op de ladang. Er zijn echter weer streken z.a. boven Boea en Fonrang, waar de menschen het planten van rijst op de ladang als penali beschouwen, omdat men de rijst als een te verheven gewas beschouwt om op een ladang aangeplant te worden.

Door propaganda en bibitverstreking zijn thans vele erfcultures in Wotoe aanwezig, alwaar na de padi, katjangsoorten z.a. katjang-idjo in den grond worden gebracht; verder inlandsche groenten.

Bijna overal is de rotatie-periode 5 jaar. Het gebruik van den grond is echter verschillend. In sommige streken z.a. Wara

en Walemrang wordt na de oogst de ladang verlaten; in Wotoe en omgeving wordt de grond daarna nog voor djagoeng enz. gebezigt. In Pantilang echter, waar haast geen bosch meer aanwezig is, heeft men permanente tuinen, die jaarlijks omgewerkt worden, zoodat men hier niet zooals elders, van roofofbouw mag spreken. Op deze plaats zal dus propaganda van terrasseering middels Crotalaria of steenen, noodig zijn, wat ook nog geëntmeerd zal moeten worden.

Aan erfcultures wordt het meest gedaan in het district Wotoe. Dit is tot stand gekomen door propaganda, bibitverstreking en wedstrijden. De prijzen bestaan uit karbouwen, ploegen, patjols enz.

Demonstratieerven werden door den L.V.D. aangelegd in Nasamba, Malili en Falopo.

III. OVERIGE CULTURES:

Tabak komt nog weinig voor, al wordt het als handelsproduct geteeld. In de omgeving van Badje en Soeli komen stukken van 15 - 20 ha. voor, waarbij een persoon van f 8.- tot f 10.- voor zijn aanplant maakt.

Koffie komt voor in kleine arealen boven Badje, alwaar de aanwezige aanplantingen op 20 ha. getaxeed kunnen worden met 50 á 60.000 boomen, wat van weinig beteekenis is. Van meer beteekenis is deze cultuur in Rongkong. De opkoop geschiedt door kleine tusschenhandelaren. De uitvoer uit Falopo varieert van 40-150 qt. per maand.

Coprabereiding is ook één van de voornaamste middelen van bestaan aan de kuststreek van Falopo tot Nasamba. Door de slechte prijzen heeft de kleine man echter de neiging klappers tot klapperolie te verwerken; de lage prijs van 8 ct. per flesch in de kampong wijst op de groote hoeveelheid, die er op de markt komt. De Chineesche handelaren, die bij den opkoop van copra, elkaar weinig beconcurreren zijn er oorzaak van dat Inlandsche

sche opkoopters of groote klapperbezitters (zoals in Zuidelijke districten van Falopo) hun copra direct per prauw Makassarwaarts laten vervoeren, om daar van betere prijzen te kunnen profiteeren. Zoo wordt maandelijks van uit Soeli, Larompong en Badjo 500-800 picol met prauwen gebracht naar Makassar. De jaarlijksche uitvoer van Falopo kan geta-keerd worden op 10-15.000 qt.

IV. ANDERE MIDDEL VAN BESTAAN:

Andere middelen om aan liquide mid-delen te komen zijn het winnen van boschpro-ducten z.a. damar en rotan.

Damar komt vooral voor boven Masamba bij Ram-pi, Raipi, Seko en Rongkong; in Malili bij het merengebied en boven Wotoe tot aan den grens van Posso. De meest gewilde en duurste soort is de damar van Seko met een prijs van f 7.-- f 10.- per quintaal. Boven Badjo komen ook veel damarboomen voor, doch dese zijn door verkeerd tappen, waardoor slechte damar ge-wonnen wordt, die daarom ook de naam van da-mar "Tai Koeda" krijgt en niet erg gewild is. Door middel van tussehen-handelaren wordt de damar in de bovenlanden gekocht en met pateke paarden naar Masamba, Malili of andere aan de kust gelegen plaatsen ver-voerd.

De uitvoer van Falopo alleen varieert per jaar van 10 - 15.000 qt.

Rotan wordt practisch overal gewonnen. Vooral door voortdurende exploitatie zijn de dichtbijgelegen plaatsen waar rottan voorkomt leeggehaald, waardoor men thans ver de bosschen in moet, om de gewenschte soort te verkrijgen.

Rotan worden naar de grootte geklassificeerd in 4 klassen; voor de 1e. d.i. die met een diameter van boven 25 m.m. maakt men goede prijzen.

Zoo wordt Lica en Tohiti I voor f 7.- - f 9.- per 100 stuks verkocht, terwijl men voor de kleinere soorten van f 0.60 tot f 5.- - f 6.- betaalt.

Lita vormt een soort op zich zelf en de prijs er van varieert van f 8.- - f 9.- per 100 bosjes.

De handel in rotan wordt zooals die van damar beheerscht door de vraag van Makassar, waarnaar de tussenhandelaren in Palopo hun opkoop moeten regelen. De uitvoer van Lita in Palopo varieert van 10.000 - 30.000 bosjes per maand, terwijl die van Tohiti 5 - 100.000 stuks is.

3. De onderafdeeling KOLAKA.

I. Coprah.

Er is een groote uitvoer van coprah uit dit ressort mogelijk door den aanleg van groote klappertuinen door de geïmmigreeerde Boegineezen (geen Loewoereezen) in de kuststroken. Ook de To Laki en de Mekongga bezit een enkele kleinere klappertuin. De geheele vlakke kuststreek tusschen Kolaka en Malili is een reusachtige klappertuin.

De copra wordt voor het meereendeel rechtstreeks naar Makassar met prauwen vervoerd. De handel zelf is in tegenstelling met den damarhandel gezond.

II. Ladangbouw.

De voedselbouw der bevolking bij uitnemendheid, maar eerst sedert de laatste tientallen jaren. Op hoogen trap staat zij dan ook nog niet.

Vroeger leefde deze bevolking bijna geheel op sago. Het beetje rijst, dat men van de ladangs kreeg, was niet meer dan hulp. Met het gevolg dat veel beri-beri voorkwam, tot zelfs in 1934 toe.

Nog steeds vindt men sago (papeda) veel smakelijker dan rijst, zoodat in dese tijd nu het Europeesch bestuur de ladang-aanleg stimuleert, en het areaal vrij groot is geworden, de bevolking bij het bewerken nog steeds een weinig het gevoel heeft onnut werk te doen, daar al dat werk toch maar tot gevolg heeft, dat de lekkere sago in de reeds rijpe boomen ongebruikt verrot.

III. Sawahbouw.

Van bestuurswege is vanaf 1936 propaganda gemaakt voor de sawahbouw, welke propaganda in vele kampongs - alhoewel nog op seer bescheiden schaal - vrucht droeg.

IV. Damar.

Een uitvoerproduct bij uitnemendheid is de damar; in de damarhandel heerschen nog veel mistanden.

Het is tot nu toe niet gelukt goede methoden te vinden om den damarhandel te sanieren. Het blijft van belang de damarhandel goed te observeren, daar dit een der belangrijkste bronnen van inkomsten voor de bevolking vormt. De omzet wordt zelfs bij de huidige lage prijzen geschat op minstens twee ton per jaar.

V. Rotan.

Dit product wordt uit de bergstreken vul.langs de Konaweha naar Kendari afgevoerd.

V. IRRIGATIE .

1. Watervang en leiding S.Tandjoeng
(Ponrang).

Ten Westen van Ponrang wordt reeds door de bevolking een kleine sawahareaal ge-exploiteerd. Deze sawah's zijn echter hoofdzakelijk regen-sawah's. Daar er hier een uitbreiding van het areaal met bevoeling vanuit de S.Tandjoeng mogelijk is, werd het terrein opgenomen en een ontwerp voor een eenvoudige matrassen stuwdam met een houten inlaatsluisje door Ir.Paardekrooper/gemaakt.

van de L.T.D.

Het werk zal dan door de bevolking selve worden uitgevoerd, bijgestaan door den L.T.D.

Dit werkje zal volgens een globale begrooting aan werkvolk kosten als volgt:

Aanleg stuwdam + sluis	2000 dd.
Aanleg van een hoofdleiding naar de hoogstgelegen sawah's (1 KM. lang).	3500 M ³
Aanleg van een 500 M. lange tertiare leiding voor de van regen afhankelijke sawah's	1500 "
Aanleg van een 3 KM. lange leiding naar den hoofdweg	10000 "
Totaal	15000 M ³ .
	of 15000 dd.

	17000 dd.

Hierdoor zal dan een goed bevoelde sawah-areaal van ± 500 bouw's ontstaan.

2. Watervang S.Sceli.

Ook te Sceli (KM.63) is een kleine uitbreiding van bestaande (reeds bevoelde) sawah's mogelijk.

Het terrein is dan ook opgenomen en een ontwerpje voor een matrassen stuwdam gemaakt, waardoor de vermelde uitbreiding op ± 400 bouw's geschat is.

Het

Het aanleggen van den dam is getaxeerd op 4000 dagdiensten, terwijl ook voor contante uitgaven voor aanschaffing van brondjongdraad en andere in de begrooting 1938 is gezorgd.

Daar het hier slechts een vernieuwing van een stuwdam (de tegenwoordige bevolkingsstuwdam wordt elk jaar ernstig beschadigd) betreft en geen aanleg van nieuwe leidingen, zijn de bovenvermelde 4000 dagdiensten voor benodigd werkvolk als voldoende te beschouwen.

3. Bevolkings irrigatie Padang-Alipan.

Ongeveer 6 KM. ten Westen van de S. Batang brug (nabij Lamasi) is reeds geruimen tijd geleden door de bevolking een provisorische stuwdam (gewone malisteenstapeling) gemaakt om het rivierwater gedeeltelijk langs een ouden waterloop tot een gemetseld bandjirschot te brengen, van waar het door een aangelegde leiding naar het sawah-complex Padang-Alipan (+ 200 bouw's) verder stroomde.

Oorspronkelijk is het geheele werk door de bevolking uitgevoerd en later (in 1937) door L.W. eenigszins verbeterd, echter nog niet voldoende.

4. Bevloeiing Salo Boeloh.

Aangrenzend aan Palopo (Zuid-Westelijk) bevindt zich een flink sawah-complex, hetwelk echter geheel aan de bevolking was overgelaten. In April j.l. heeft de L.T.D. geholpen met het uitzetten van piketten t/b. aanleg van een afvoerleiding, daar het bleek, dat de sawah's hier te veel water kregen. Een teekening is destijds opgemaakt maar tot een behoorlijke uitvoering is het nog niet gekomen.

5. Watervan en leiding Lasoemba
(Malancke-Masappa).

Ook hier bestond reeds een ± 300
bouw's groot regensawah-complex.

Door het aanleggen van een stuwdam
in de S.Lasoemba, zou dit geheele complex
echter beheerscht bevoeid kunnen worden.

In 1957 is er een opname van het
terrein gemaakt en een plan voor het stuw-
dam en hoofdleiding ontworpen.

Met dit werk is men sinds Maart be-
zig. Dit werkje wordt door gemeentedienst-
plichtigen uitgevoerd. Veel controle blijft
er echter nodig.

6. Bevoeiing S. Taba.

Hiermede is men reeds 5 jaren bezig.
Het ontwerp voor de aquaduct Taba hetwelk
verscheidene malen gewijzigd was, is bij
besluit van den Resident belast met het
Bestuur over het Gouvernement Celebes en
Omliehoorigheden ddo. 28 Maart 1958 No.
49/BLK. eindelijk goedgekeurd.

De ijzerwerken voor dit kunstwerk
worden te Palopo aangemaakt en zijn grooten-
deels gereed, terwijl Opsichter Moesaffa be-
gonnen is met fundeering en grondverzet.

De aquaduct zal eind 1958 gereed zijn.

Na gereedkomen van dit kunstwerk zal
het mogelijk zijn een sawahoppervlak van ±
300 bouw's te bevoeien.

7. Verbetering irrigatie Tjimpoevlakte.

Sedert Mei 1958 is men met de opneming
dezer groote vlakte begonnen. Een bedrag van
f 600.- (Art. 8.14.II.1) was uitgetrokken
voor het maken en plaatsen van gewapend beton-
nuten (in het geheel 105) (tevens loonen van
meetroelies), waarvan er reeds thans 92 zijn
geplaatst. Verder is opname van het terrein
geworverd

gevorderd als volgt:

- a. In kaart brengen van de reeds opgenomen neuten.
- b. Opname terrein ter plaatse van de te bouwen stuwdam.
- c. In kaart brengen van de van den Top.Dienst overgenomen Polygoonmetingen.
- d. Berekening hoogtepunten.
- e. Voortzetting van het plaatsen van de resterende vaste punten (betonneuten).

VI. DE KOLONISATIE DER JAVANEN.

Bij schrijven van den toenmaligen Resident belast met het bestuur over het Gouvernement Celebes en Onderhoorigheden ddo. 8 Mei 1937 No. A 7/1/19 werden in de afdeling Loewoe twee voor kolonisatie van Javanen beschikbare terreinen opgegeven, t.w.

- a. een terrein gelegen aan de wegen Masamba - Malili en Tarongge - Mangkoetana in de onderafdeling Malili groot naar schatting 7000 H.A. en
- b. een terrein gelegen nabij Masamba in de Onderafdeling van dien naam op de linkeroever van de S. Balasee, groot circa 7000 H.A.

In de maand September 1937 werd terzake een voorloopige verkenning verricht door den Eerstaarwzgend Waterstaats Ambtenaar en den Landbouw-Consulent te Makassar, als resultaat waarvan werd bericht dat beide gebieden aantrekkelijke perspectieven boden, terwijl bovendien een derde voor kolonisatie geschikt terrein werd genoemd van ± 3000 H.A. gelegen langs de S. Laeoe bij Boengadidi, waarvan de landschapstechnischen dienst reeds vroeger de bevoelingsmogelijkheden had onderzocht met het oog op transmigratiemogelijkheden van Toradja's (vide het terzake handelend aan den Directeur van V. en W. gericht schrijven van den Resident van Celebes en Onderhoorigheden ddo. 6 October 1937 No. 2754/20).

Naar aanleiding hiervan is in de laatste maanden van het jaar 1937 door den Ingenieur belast met kolonisatieonderzoek Ir. Wehlburg een onderzoek naar de bewuste gebieden ingesteld; de resultaten daarvan zijn vastgelegd in diens zeer lezenswaardig rapport ddo. 21 Februari 1938.

Dit rapport is verduidelijkt met een groot aantal schetskaarten en foto's betreffende de kolonisatiegebieden in de afdeling.

De volgende gebieden zijn door den Heer Ir. Wehlburg ondersocht, waarbij gebleken is, dat ze voor Javanenkolonisatie in aanmerking kunnen komen, t.w.

- 1°. het Kalaenagebied, waarvan de S.Tjerekang de Oostgrens en vermoedelijk (afhankelijk van de beschikbare debieten van de S.Lacewo) de S.Lacewo de Westgrens vormt, groot rond 72.000 H.A.
- 2°. het Masambagebied, van af de S. Lacewo in het Oosten tot vermoedelijk de S.Ampak en de S.Rongkong in het Westen, nabij de grens tusschen de onderafdeelingen Masamba en Falopo - groot ongeveer 115.300 H.A.;
- 3°. het Falopogebied van af de S.Ampak en S. Rongkong tot Falopo, groot circa 27.700 H.A.
- 4°. het Oesoe-gebied, groot naar schatting ruim 1000 H.A. gelegen in het stroomgebied van de S.Oesoe in de Onderafdeeling Malili;
- 5°. het Ponckeroe-gebied aan de Oostzijde van de S.Malili groot rond 5000 H.A. waarvan vermoedelijk slechts een 3500 HA. voor kolonisatie in aanmerking zal kunnen komen.

Naar de bevlouingsmogelijkheden is de Falopo - Malilivlakte te verdeelen in een drietal groote gebieden:

A. het Kalaenagebied onderverdeeld in :

1. het eigenlijke Kalaenagebied met een verwacht bevlouingsareaal van rond 32000 H.A.;
2. het Tomonigebied ten Westen van het eigenlijke Kalaenagebied, waarvan de hogere gronden kunnen worden bevloued uit de S. Tomoni, terwijl een gedeelte van het eigenlijke

genlijke Kalaenagebied tijdelijk uit de S.Tomoni bevoeding kan krijgen in afwachting van het gereed komen van de Kalaenawerken;

3. het Angkona-Tierekang gebied dat thans nog nader wordt onderzocht.

B. Het Masambagebied ter grootte van rond 75.000 H.A., naar de bevoeringsmogelijkheden onderverdeeld in :

1. Het Bone2-Lacowo gebied (onder aftrek van vloedbosch) rond 75.000 H.A.;
2. het linker-Kandjiro gebied, dat met inbegrip van moerassen waarvan de mogelijkheid tot drooglegging nog niet vast staat, ongeveer 7200 H.A. groot is;
3. Het Kandjiro-Balease gebied groot ± 21.000 H.A., waarvan eveneens een groot deel wordt ingenomen door moerassen;
4. het eigenlijke Masambagebied waarvan de bevoelbaarheid eventueel uit de S.Rongkong nog dubieus is.

G. Het Palopogebied, (na aftrek van vloedboschen, ondernemingsgrond en heuvels) rond 21.000 H.A.

Het Oesoe- en Pongkerogebied komen uit hoofde van hun gering oppervlak en excentrische ligging voor vorming van eerste kolonisatiekernen minder in aanmerking.

De eerste kernen voor rond 500 gezinnen zijn gesticht in de Onderafdeeling Masamba nabij de kampong Bone-Bone, aan de Oostelijke oever van de S.Bone-Bone, Tammoekoe genaamd, en in de Onderafdeeling Malili nabij de kampong Malekoe, ten Noorden van de S.Tomoni, bekend onder den naam Kern Kalaena. Met de leiding der kolonisatie is belast de aan den Assistent-Resident van Loewoe toegevoegde Controlour voor de Kolonisatie L.L.A.Mauren-

brecher

brecher, met standplaats Masamba, terwijl het plaatselijk toezicht is opgedragen aan twee Javaansche onderdistrictshoofden, toegevoegd aan de Onderafdeelingshoofden van Masamba en Malli.

Het ondervolgend staatje geeft een overzicht van de in 1938 ontvangen Javanen-transporten:

Kolonisatie	datum van aankomst	aantal gezinnen.	aantal zielen
Tasmoekoe	4 Juli '38	140	453
	11 Juli '38	159	505
	8 Aug. '38	185	599
	nagesonden	2	5
TOTAAL		486	1562
Kalaena	15 Juli '38	332	1046
	18 Juli '38	144	505
TOTAAL		476	1551

Voor de samenstelling der gezinnen, hun herkomst van Java en de sedert hun aankomst tot op ultimo van het 3° kwartaal voorgekomen mutaties wordt verwezen naar het ondervolgend overzicht (zie blaⁿ. 42 en 43).

M
KOLONISATIE TAMOROE.

Regentschap:	Aantal aangekomen					To- taal aan- ge- ko- men.	Aantal kinderen per gezin.				
	Gesinnen	Men- nen	Vrou- wen	Kinde- ren:			0	1	2	3	4 of meer dan 4.
				m	v						
Kediri	136	137	138	77	89	441	52	35	29	17	3
Ngandjoek	206	206	212	120	105	643	90	44	42	23	7
Blitar	36	37	38	19	10	104	21	6	4	5	-
Malang	2	2	3	4	-	9	-	1	-	1	-
Lamongan	9	9	10	9	12	40	1	1	3	3	1
Toeloeng- agoeng	12	12	14	11	12	49	4	-	3	3	2
Pekalongan	6	6	7	8	5	26	-	1	3	2	-
Drebes	2	2	3	-	3	8	1	-	-	1	-
Pemalang	8	8	9	5	2	24	3	3	2	-	-
Tjilatjap	30	30	30	28	18	106	9	10	3	2	6
Banjoemas	11	11	11	9	7	38	3	3	2	3	-
Poerbolingso	29	29	29	10	7	75	20	4	2	3	-
TOTAAL	487	489	504	300	270	1563	204	108	93	63	19
Bijgekomen :											
geboren	-	-	-	4	5	9	-	-	-	-	-
van Malekoe	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Totaal	488	490	504	304	275	1573					
Afgegaan:											
wegloopers:	3	3				3					
overleden :		3		13	4	20					
Restant op ultimo 30. kwartaal 1938	485	484	504	291	271	1550	204	108	93	63	19

Kolonisatie Kalénga.

Regentschap:	Aantal aangekomen					To- taal aange- komen	Aantal kinderen per gezin.				
	Ge- zin- nen	Man- nen	Vrou- wen	Kinde- ren			0	1	2	3	4 of meer dan 4.
				m	v						
Bantoei	308	325	321	145	143	934	140	69	56	41	2
Poerworedjo	58	68	66	43	41	218	15	15	10	9	9
Jogjakarta	63	75	72	46	42	235	17	11	21	10	4
Klaten	13	13	13	9	5	40	5	3	4	1	0
Ngawi	10	10	10	3	2	25	6	3	1	0	0
Wonogiri	5	6	6	8	5	25	0	1	1	1	2
Bjelali	2	2	2	1	-	5	1	1	0	0	0
Magetan	4	5	4	2	2	13	1	2	1	0	0
Madicoen	3	4	4	2	3	13	0	1	1	1	0
Ponogoro	9	11	13	7	7	38	1	3	2	2	1
Patjitan	1	1	2	2	-	5	0	0	1	0	0
Totaal	476	520	513	268	250	1551	186	109	98	65	18
Bijgekomen: Geboorten					2	2					
TOTAAL	476	520	513	268	252	1553					
Afgegaan we- gens:											
overlijden		5	2	12	11	30					
Wegloopen		-	-	-	-	-					
Verhuizing naar Tamoe- koe		1	-	-	-	1					
Restant ulti- mo 3e.kwart: 1938.		514	511	256	241	1522					

In de voeding van de kolonisten wordt den eerste tijd, ongeveer 6 maanden, totdat de oogst binnenkomt, gratis voorsien. Ook ontvingen zij gereedschappen tot bewerking van den grond. Later betalen zij een en ander terug; (ook f 12.50 als bijdrage in de overtochtscosten) in natura uit de verkregen oogst. De aldus door de kolonisten verkregen rijst wordt weer voor nieuwe kolonisten gebruikt.

Elke kolonist kreeg de beschikking over een bouw grond en 1/5 ha. erf, waarop zij hun huis bouwden. De voorloopige zeer eenvoudige barakken hebben plaats gemaakt voor eigen woningen; wat men ziet is vrij gevarieerd. Sommigen begonnen met direct flinke woningen te bouwen, anderen besteedden blijkbaar meer aandacht aan hun grond en nemen voorloopig genoegen met een kleine hut als woongelegenhed. De erven sien er netjes uit en de djagoeng en ketella, die ook op de erven is geplant, schiet goed uit den grond. Een merkwaardigheid is, dat de Javanen aanvankelijk veel te dicht bij elkaar plantten, omdat zij er geen rekening mee hielden, dat de grond hier vruchtbaarder was dan de bouwgrond waaraan zij op Java gewend waren.

In den beginne stonden de Javanen vreemd in hun nieuwe omgeving, vooral waar zij moesten werken in de, midden in het bosch aangelegde, beddingen. Zij bleken echter over een flinke dosis aanpassingsvermogen te beschikken, zoodat over het algemeen de stemming thans zeer goed is. Ook met de autochthone bevolking doen zich weinig moeilijkheden voor en er is hoop dat de Javanen-kolonisaties van goeden invloed zullen zijn op de ontwikkeling van de oorspronkelijke bewoners van het land, o.a. door het voorbeeld van sawahbouw.

De kolonisten en de voor de ondersteuning noodige voedselzendingen zijn en worden nog ontvangen te Moente voor het Masamgabied en te Wotoe voor het Kalaenagebied. Te Moente is een aanlegsteigertje gebouwd en zijn eenige verbeteringen aangebracht aan den weg naar het binnenland, zoodat deze gebruikt kan worden voor vrachtauto-transport. De verharding is echter nog zeer summier, zoodat het transport in den regentijd moeilijkheden oplevert. Ook het kustplaatsje Moente, dat bij laag water niet voor laadbooten bereikbaar is, leent zich maar matig voor ontschepping van kolonisten en voedselzendingen, maar er zijn voorloopig nog geen betere ontschepingsplaatsen bekend. De monding van de Wotoerivier is middels een goede verharde weg met het binnenland verbonden.

De eerste kern van de Tamoekoe kolonisatie is thans bekend onder de Javaansche naam "Sidamoekti", terwijl de eerste kern der Kalaena-kolonisatie "Wanaredja" is genoemd. De erfgronden zijn practisch geheel ontgonnen en beplant, terwijl de ontginning der bouwvelden thans in vollen gang is.

Beide kolonisatiekernen hebben te lijden gehad van een epidemie van bacillaire dysenterie, welke door hervaccinatie en isolatiemaatregelen ten slotte kon worden bedwongen. Er zijn totaal 21 personen, meest jonge kinderen overleden.

In de kolonisatie Malekoe had bovendien kort na de dysenterie-epidemie een malaria-explosie plaats, waaraan terselfder tijd meer dan 500 personen leden of meer dan 50% van het totaal zielental. Bij een door de D.V.G. ingesteld onderzoek bleek bovendien van de gezonden nog rond 7½% met malaria besmet te zijn. De nadeelige gevolgen van deze ziekte zijn zichtbaar in een onre-

gelmatige stand van de bewerking en beplanting der erven. Enkele kolonisten zijn door ziekte belangrijk achterop gekomen en zij zullen dan vermoedelijk ook langer moeten worden ondersteund dan de anderen.

De infectiebronnen moet worden gezocht in de in het kolonisatieterrein voorkomende drassige oude rivierloop. Een gedeelte van deze drassige stukken kon inmiddels worden afgewaterd, terwijl voorts de malariebestrijding middels malarisol ter hand is genomen. Voorts wordt het gewenscht geacht dat een deel der desa, dat in de omgeving ligt van een betrekkelijk jonge gewezen loop van de S.Tomoni, welke niet kan worden afgewaterd, zal worden verplaatst naar een hooger terreingedeelte dat nog beschikbaar is. Om dezelfde reden wordt de in dit lage terreingedeelte geplaatste in aanbouw zijnde A.W. woning verplaatst naar elders.

De uitbreiding der kolonisatie voor het jaar 1939 wordt in de onderafdeeling Masamba gezocht in een drietal terreinen, t.w.:

1. het terrein "Oost-Maleko", gelegen Westelijk van de S.Kandjiro en ten Noorden en Oosten van de weg Masamba-Malili, groot ± 1000 H.A., hetwelk in 1939 ± 500 gezinnen zal kunnen opnemen;
2. het terrein "West Bone-Bone", gelegen ten Noorden en ten Zuiden van de weg Masamba - Malili tusschen de S.Bone-Bone en de S.Kandjiro, groot ± 900 H.A. kan in 1939 ± 300 gezinnen opnemen;
3. het terrein "Pattila", ten Zuiden van de weg Masamba - Malili en ten Oosten van de kolonisatie Sidamekti gelegen, ter grootte van ± 400 H.A. zal in 1939 rond 200 gezinnen kunnen opnemen.

In de genoemde drie terreinen kunnen in 1939 dus rond 1000 gezinnen worden geplaatst.

In

In 1940 zouden dan in de genoemde terreinen respectievelijk 500, 200 en 200 gezinnen kunnen worden bijgeplaatst, terwijl verdere uitbreiding dient te worden gezocht in het Balase-Kandjiro gebied.

Een en ander hangt af van het tempo, waarin de verschillende bevoelingswerken kunnen worden aangelegd.

Het ligt in het voornemen een gedeelte der kolonisten vroeger te doen uitkomen in arbeidskolonisatie, waarbij ze zouden worden te werkgesteld bij den aanleg van wegen. Voor 1939 wordt gedacht aan wegeanleg in het Balasegebied, van de kampong Nana Zuidwaarts en de verbetering van den weg Pattila-Moonte.

In het Kalaena gebied zal de uitbreiding voor 1939 gezocht worden in het gebied dat omsloten wordt door de S.Kalaena, de S. Tomoni en het Westelijk heuvelland. Ook hier zijn 3 terreinen beschikbaar, t.w.:

1. het terrein "Noord-Lopi", gelegen ten Noorden van de S.Lopi en ten Westen van de S.Kalaena, groot \pm 1300 H.A. hetwelk 400 gezinnen zal kunnen bergen;
2. het terrein "Oost Wanaredja", begrensd door de S.Lopi, de S.Kalaena en de S.Tomoni, ten Oosten van de bestaande kern Wanaredja, ter grootte van \pm 1300 H.A., waarin voorloopig 250 gezinnen kunnen worden geplaatst;
3. het terrein "West Wanaredja", gelagen ten Westen van de kern Wanaredja en de weg Malekoe-Mangkoetana en Oostelijk van de heuvels, met \pm 800 H.A. beschikbare grond, waar eveneens 250 gezinnen kunnen komen.

Totaal derhalve 1000 gezinnen.

In 1940 kunnen hier respectievelijk nog rond 250, 500 en 250 gezinnen worden bijgeplaatst, terwijl dan eventuele verdere uitbreiding gezocht zal moeten worden ten Zuiden van de S.Tomoni. Ook dit zal

echter

*Hier is de kolonisatie-
Commissie niet of
ingegaan.*

*Rs.
(w.g.) L.L.*

echter afhangen van de mogelijkheid tot bevoeiing binnen een periode van 3 jaren.

Voorts zal een gedeelte van het Pal^ogebied vermoedelijk in 1940 in aanmerking kunnen worden gebracht voor opname van kolonisten, doch voordat hiertoe kan worden overgegaan zullen maatregelen dienen te worden getroffen om de verspreid in het gebied wonende inheemsche bevolking te verzamelen in voor de autochtonen te reserveeren gedeelten van dit gebied.

In principe zal de inheemsche bevolking welke in de kolonisatiegebieden woont, moeten worden verzameld in afzonderlijke terreinen waarin aparte vakken van tertiaire bevoeiing zullen komen. Aldus kan reeds dadelijk een voornamelijk bron van mogelijke wrijving tusschen kolonisten en inheemschen, n.l. geschillen omtrent de verdeling van bevoeiingswater worden uit den weg genomen. Tevens wordt daarmee bereikt dat de autochtonen gelijkelijk zullen kunnen profiteren van de aan te leggen bevoeiingswerken.

----- . -----

Rapporteur ziet in deze kolonisatie, die vooral uit een imperiaal oogpunt bezien, van zooveel belang is, zeer veel. Veel moeilijkheden ook doordat onze terreinkennis nog zeer gering is - zullen nog opgelost moeten worden - ,maar m.i. zijn er alle factoren aanwezig om ook deze kolonisatie te doen slagen.

----- . -----

Merkwaardig is het dat reeds een dertigtal jaren geleden er stemmen opgingen om dit gebied, waarvan de densiteit der bevolking slechts ongeveer 5 per K.M². bedraagt, voor kolonisatie van Javanen te bestemmen.

De geoloog Abendanon, die op 23 Maart 1909 dit gebied doorkruiste, schreef op blz.

*N.m.m. moeten de
belangen der inheemsche
bevolking ten volle
beschermid worden.*

*Dr.
P. J. H. K.*

578 en 579 van zijn "Geologische en geografische door kruisingen van Midden-Celebes".

"Behalve enkele complexen van natte rijstvelden is zij (de vlakke benoorden de Golf van Bone) niet in cultuur genomen, hoewel zij wat bewatering door de vele van de bergten afvloeiende wateraders betreft, met de best geïrrigeerde vlakten van Java kan wedijveren. Zij zouden dan ook tot de rijstschuur van Midden-Celebes kunnen worden gemaakt, hetgeen evenwel van den gemakzuchtigen¹⁾ Boegineses niet is te verwachten.

Daar ook de afvoer van de rijst uiterst eenvoudig is, ware het toch te wenschen, dat in de richting, eventueel door immigratie van Javanen, ernstige en krachtige pogingen in het werk worden gesteld.

En verder:

(blz. 1694) Aan voor irrigatie bruikbaar water is Midden-Celebes zeer rijk; de economische mogelijkheden in dit opzicht zijn, met gebruikmaking van technische hulpmiddelen, vrijwel onbegrensd.

(blz. 1701) En nu lijkt mij het andere kunstmatige middel, de immigratie bij uitstek aangewezen voor Celebes. Emigratie zal Java, immigratie Celebes ten goede komen.

Ook dit vraagstuk verdient de ernstige aandacht der Regeering en een niet uitgestelde, belidvolle oplossing."

En twintig jaren geleden had er ook eens een onderzoek plaats, maar de resultaten daarvan zijn niet bekend.

De groote belangstelling kwam eerst veel later.

1) Deze kwalificatie blijft voor rekening van den heer Abendanon.

VII. HET ONDERWIJS.

Algemeen.

Vide bijlage, waarin alle scholen van dit ressort opgenomen zijn.

Gouvernements onderwijs.

In plaats van de op 1 Augustus j.l. verdwenen Hollandsch Inlandsche School kwam de Schakelschool, waarvan de oprichting ten zeerste toegejuicht moet worden. Het komt mij voor dat van bestuurswege nauwlettend toegezien wordt op de toelating der leerlingen.

Daarnaast vindt men nog vervolgscholen te Palopo, Rantepao, Masamba, Malili en Kolaka.

Landschapsonderwijs.

Het aantal leerlingen op de landschapsvolksscholen is de laatste jaren belangrijk toegenomen.

Toch moet verklaard worden dat de absentie-cijfers over het algemeen veel te hoog zijn.

Daarin zou veel verbetering kunnen komen, wanneer zij meer de belangstelling van de hoofden zouden hebben; daarop kan niet voldoende aangedrongen worden.

Voor de toekomst moge de oprichting van nog eenige volksscholen als die te Rampoang, Pakoe enz. aanbevolen worden.

Strengere controle op de inning der schoolgelden is noodwendig.

De talen-kwestie op deze scholen is nog in behandeling.

Zendingsonderwijs.

In vele streken wordt door de Zending het onderwijs verzorgd. Ook op vele dier al dan niet-gesubsidieerde scholen is het absentie-cijfer hoog en de achterstand in de betaling van schoolgelden groot.

Het komt gewenscht voor aan de

terzake

ALGEMEEN OVERZICHT.

S c h o o l	Aan- tal onder- wij- zers.	aantal leerlingen		Totaal aantal leer- lin- gen.	Absen- tie o- ver de maand AUGT. 1938.	Taallic- tingen
		J.	M.			

GOVERNEMENTS ONDERWIJS.

Schakelschool, tevens Standaardschool te PALOPO.	3	65	20	85	3%	
Vervolgschool te: Palopo (tevens dag- cursus)	7	286	27	313	4%	
Rantepao	6	252	53	305	4%	
Masamba	4	125	13	138	4.5%	
Malili	2	40	16	56	16%	
Kolaka	2	90	8	98	6%	

LANDSCHAPS ONDERWIJS.

Volkescholen te:						
Palopo I.	2	62	32	94	3%	
Palopo II.	4	305	-	305	5%	
Palopo III (meisjes)	3	-	133	133	3%	
Waklawie	1	61	21	82	8%	
Liboekang	1	61	28	89	10%	
Songka	2	65	44	109	7%	
Boea	3	139	48	187	18%	
Balambang	4	116	108	224	22%	
Ponrang	2	112	37	149	12%	
Olang	2	113	39	152	12%	
Tjilalang	1	64	18	82	22%	
Badjo	2	97	27	124	20%	
Tetekang	1	65	17	82	16%	
Lamoene	4	211	52	263	15%	
Tjimpoe	3	111	53	164	6%	
Soeli	3	129	40	169	9%	
Larompong	3	133	24	157	13%	
Laloe (Sangano)	2	75	21	96	16%	

BaSboenta

Schoel:	Aantal onder- wij- zers.	Aantal leerlingen		Totaal aantal leer- lin- gen.	Absen- tie o- ver de maand Augst. 1938.	Toelich- tingen.
		J.	M.			
BaEboenta	2	97	19	116	9%	
Palandang	1	51	8	59	19%	
Bone-Bone	1	86	20	106	12%	
Kaloeke	2	77	52	129	16%	
Oeraso	2	70	48	118	8%	
Amasangan	2	93	55	148	9%	
Malangke	1	106	10	116	15%	
Masamba	4	233	106	339	7%	
Pandak	3	117	51	168	11%	
Baloli	3	108	56	164	3%	
Malili	3	109	57	166	9%	
Wotoe	3	99	14	113	13%	
Waraoe	1	32	15	47	14%	
Timampoe	1	34	10	44	9%	
Laoewo	1	78	19	97	12%	
Kolaka	2	108	42	150	4%	
Woendolako	3	99	18	117	11%	
Tangkebada	1	78	2	80	4%	
Watoenhoer	1	50	4	54	9%	
Mala-Mala	1	22	19	41	11½%	
Soea-Soea	1	45	10	55	17%	
Latooe	1	34	12	46	7%	
Wawo	1	36	3	39	2%	

Gesubsidieerd

School:	Aantal	Aantal		Totaal	Absen-	Toelich-
	onder-	leerlingen		aantal	tie o-	
	wij-	J.	M.	leer-	ver de	tingen.
	zera.			lingen	maand	
					Augt:	
					1938.	

GESUBSIDINEERD ZENDINGSONDERWIJS.

Schakel (standaard) school te Makale.	5	141	35	176	2.37%
Vervolgschool te Makale	5	221	26	247	3%
Zendingevolkscholen te :					
Pantilang	4	111	54	165	13%
Bavana	2	81	26	107	12%
Lempo Datoe	2	66	25	91	10%
Nante-Balla	3	97	59	156	10%
Oeloesaloe	2	84	19	103	12%
Padengalipang	2	49	28	77	21%
Boere	2	67	21	88	14%
Siteba	2	41	33	74	9%
Boeso	2	61	13	74	13%
Rantepao A.	6	154	79	233	3%
Rantepao B.	1	68	52	120	1%
Nonongan	3	96	59	155	5%
Angin-Angin	5	75	66	141	11%
Labo	2	67	37	104	14%
Kalambe	3	68	88	156	11%
Tojasa	2	60	50	110	14%
Bori	3	120	45	165	7%
Taba	2	51	43	94	7%
Lempo	3	82	54	136	9%
Tonden	2	69	18	87	8%
Nanggala	2	75	38	113	9%
Baloesoe	3	92	32	124	8%
Boentoe	2	80	29	109	4%
Ranteboen	2	66	22	88	13%
Madandan	3	94	62	156	14%
Dende	2	71	47	118	8%
Pangala	2	71	63	134	7%
Baroeppoe	2	81	50	131	5%
Lolai	2	66	32	98	7%
Sa'dan	2	74	35	109	11%
Bitoeang	2	61	29	90	14%

Schoo1:	Aantal onder- wij- zers.	Aantal leerlingen		Totaal aantal leer- lingen.	Aben- tie o- ver de mand Augt. 1938.	Toelich- tingen.
		J.	M.			
Makale A	3	112	73	185	4%	
Makale B.	2	99	47	146	8%	
Kasiapo	2	117	38	155	12%	
Mandetek	3	141	48	189	7%	
Leatoeng	2	120	75	195	5%	
Bato	2	88	47	135	20%	
Tokosan	2	61	32	93	12%	
Batoealoe	2	59	45	104	12%	
Oeloewai	1	39	24	63	6%	
Randanan	2	81	33	114	5%	
Sillanan	1	45	20	65	2%	
Gandang Batoe	2	77	20	97	5%	
Tampo	1	43	30	73	4%	
Tapparan	2	57	26	83	7%	
Rembon	2	97	32	129	21%	
Malimbong	2	55	33	88	11%	
Sinboeang	2	59	41	100	13%	
Miallo	3	124	32	156	14%	
Boeakajoe	1	49	15	64	7%	
Rano	1	63	21	84	13%	
Falesan	1	55	16	71	12%	
Parava	1	53	6	59	10%	
Karandede	2	48	24	72	13%	
Pontatoe	2	42	25	67	9%	
Limbong	3	87	56	143	5%	
Wono	2	65	25	90	4%	
Pewaneang	3	64	45	109	2%	
Beroppa	3	82	41	123	2%	

Pompaniki

School:	Aantal onderwijzers.	Aantal leerlingen		Totaal aantal leerlingen.	Absentie o- ver de maand Augs. 1938.	Toelich- tingen.
		J.	M.			
Pompaniki	2	31	25	56	23%	
TedoboE	1	22	13	35	12.5%	
Dodolo	1	23	7	30	13%	
Rato	1	21	33	54	1%	
Moengkoetana	2	65	31	96	9%	
Malekoe	1	33	31	64	7%	
Bajondo	1	33	30	63	6%	
Manangaloe	1	40	29	69	10%	
Lamberese	1	29	31	60	12%	
Sorowako	1	22	10	32	3%	
Fae-Fae	1	19	20	39	2%	
Tabarano	1	44	17	61	3%	
Wawoendoeia	1	38	22	60	13%	
Balambano	1	26	17	43	11%	
Kawata	1	19	13	32	10%	
Landangi	1	21	13	34	2%	
Mowwe	2	85	34	119	4%	
Tinondo	1	41	34	75	3%	
Rato-Rato	1	83	15	98	6%	
Poli-polia	2	90	30	120	13%	
Sangona	1	57	3	60	6%	
Tawanga	2	62	24	86	11%	

Ongeubsidicard

Schoo l :	Aantal onderwijzers.	Aantal leerlingen.		Totaal aantal leerlingen.	Absentie o- ver de maand Augt. 1938.	Toelich- tingen.
		J.	M.			

ONGESUBSIDIEERD ZENDINGSONDERWIJS.

Zendingsvolks-
school te :

Saloe Banga	1	31	18	49	13%	over Juli '38.
Padang Lamba	1	48	8	56	17%	
Coloessaloë	2	33	63	146	9%	
Awan	1	71	14	85	4%	
Onondoa	1	29	16	45	11%	
Leboni	1	17	19	36	11%	
Tanete	1	23	13	36	7%	
Korba	1	40	12	52	6%	
Menganan	2	54	30	84	7%	
Ceri	2	36	22	58	5%	
Singkaldag	1	35	31	66	-	
Balangkana	1	34	18	52	7%	
Mina	1	16	16	32	7%	
Tavidaroe	1	16	13	29	2%	
Angkona	1	26	9	35	7%	

VIII. GEZONDHEIDSTOESTAND EN ZIEKENZORG.

A. ALGEMEENE TOESTAND.

De gezondheidstoestand van de bevolking is in het algemeen gunstig te noemen, al blijven kleinere epidemieën van verschillende ziekten niet uit.

De bevolking heeft zich in het geheel nog niet aangepast aan de Westersche geneeswijzen. "Opneming in de ziekenhuizen is wel een der ergste feiten die een mensch kan overkomen" zoo denkt men.

B. ORGANISATIE.

De organisatie van den Dienst der Volksgezondheid is als volgt:

Palopo: een Officier van Gezondheid;
Makale/Rantepao: de Zendingarts te Rantepao;
Masamba en Malili: de Gouvernements Indisch Arts te Masamba en
Kolaka: de Gouvernements Indisch Arts te Kendari.

Vermoedelijk wordt deser dagen een Gouvernements Indisch Arts voor Kolaka aangesteld.

Groote ziekenhuizen zijn er: te Palopo, te Masamba (beiden van het Landschap) en te Rantepao (zendingshospitaal). Hulpziekenhuizen zijn er te Malili en te Kolaka.

Leproserieën:

Dese vindt men te Kalang-Kalang (na-bij Palopo) en te Rantepao: in beide bevinden zich meer dan 100 patienten. Vooral de toeloop van elders naar de eerstgenoemde leproserie is zeer groot.

*Dese leproserie schijnt om bepaalde redenen een zekere voorkeur te genieten.
R.
(nog) L. G.*

C. Besmettelijke ziekten vallende onder de epidemie-ordonnantie.

a. Bacillaire dysenterie. Epidemisch komt deze ziekte alleen in de onderafdeelingen Makale/Rantepao voor, waar ze in 1937 nog 59 slachtoffers eischte. In de onderafdeeling

derafdeeling Kolaka komen sporadisch op zichzelf staande gevallen voor. In het algemeen komt deze ziekte veel minder voor dan vroeger.

Wel moet melding gemaakt worden van volkomen op zichzelfstaande epidemiën op de beide kolonisatieterreinen waarbij de mortaliteit echter laag bleef.

d. Typhus abdominalis. Alleen in de onderafdeelingen Palopo en Makale/Rantepao werden de laatste jaren enkele gevallen geconstateerd.

D. HONDSOLHEID.

Vele personen worden over het geheele gebied door dulle honden gebeten. In het meereendeel der gevallen wordt de dulle hond afgemaakt en weggegooid, zoodat bij voortdurend de aandacht der hoofden er op gevestigd zal dienen te worden dat het van het grootste belang is dat verdachte honden opgevat worden en levend bij den deskundige gebracht worden. Zulks, aangesien wanneer er materiaal opgezonden wordt, er meestal positief hondsolheid geconstateerd wordt.

E. VOLKSZIEKTEN.

g. Malaria.

Van deze volksziekte bij uitnemendheid is nog maar zeer weinig bekend. Zoo staat nog steeds niet vast waaraan de malaria in de kota Palopo te wijten is. Het komt wel zeer gewenscht voor tersake meer systematische onderzoekingen in te stellen, vooral waar bijvoorbeeld in de Toradjalanden gedurende de laatste jaren een toename geconstateerd is. Zwaar besmette gebieden zijn de Toradjalanden, de bergstreken van de onderafdeelingen Masamba en Malili, meer echter in de laatstgenoemde onderafdeeling dan in de eerste en practisch

geheel Kolaka, vooral in het onderdistrict Rate-Rate.

De bestrijding van de malaria in de zwaar besmette gebieden geeft moeilijk op te lossen problemen.

Drooglegging van alle moerassen is wel uitgesloten vanwege de hooge financiële eischen.

De bestrijding zal dan ook moeten bestaan in :

a) verplaatsing van zwaar geïnfecteerde kampongs naar meer gezonde gebieden, waarbij er de nadruk opgelegd moet worden dat zulks eerst na afdoend deskundig onderzoek mag geschieden. Hiervoor is natuurlijk in de eerste plaats de medewerking van de bevolking zelf van groot belang, zoodat dit slechts een enkele keer kan gebeuren.

Men voelt er meestal niet veel voor om onder dwang huis en grond te verlaten.

b) Zooveel mogelijk openleggen en bebouwen van moerassen.

In het algemeen wordt hier te weinig aan gedaan; vooral aan de kuststreken ziet men betrekkelijk weinig sawah's. De bevolking van nature gemakzuchtig vindt hier in de Sage een te geliefkoosd voedsel hetwelk geen vóórarbeid vereischt. Langzaam worden de toestanden echter beter en vermeerdert jaar op jaar het sawahoppervlak.

c) Goede zorg voor kampong- en erfhygiëne laat in vele kampongs nogal te wenschen over; men staat in het algemeen nog op een te lage trap van ontwikkeling om zindelijkheid en gezondheid te associeeren.

Bij voortduring zal hierop de aandacht van de hoofden gevestigd moeten blijven.

h. Framboesia.

Deze ziekte komt zeer verbreid voor, alhoewel er een vermindering te constateeren is, aangezien zij door den D.V.G. systematisch bestreden wordt.

Sedert April 1937 is in de onderafdeeling Kolaka een mantriverpleger te werk gesteld om salversaninjectie's te geven, nadat hij van te voren speciaal hiervoor werd opgeleid. Hij trekt van kampong tot kampong, komt over een week of iets vroeger (5 dagen) bij de eerste kampong terug om de tweede injectie te geven enz. tot iedere patiënt driemaal is ingespoten. In de praktijk voldoet deze methode vrij goed. Over het algemeen worden de meeste papels genezen en zijn in ieder geval de besmetters uitgeschakeld.

Evenals elders worden er steeds groote moeilijkheden ondervonden om de bevolking te leeren dat een eenmalige opkomst van de patiënten onvoldoende is.

g. Mijwormziekte.

Ankylostomiasis. Deze ziekte wordt vaak opgemerkt. Ontrent de intensiteit van de besmetting zijn geen exacte cijfers bekend. Latrinen kent de bevolking niet. Gedefaaceerd wordt in de alang-alang of in een verborgen hoekje van den tuin. Zoowel de begingevallen met slechts klachten over moeheid en lichte anaemie als de zware tot moribonde gevallen met zware anaemie en oedemen werden waargenomen.

Vroeger werd in Malili propaganda gevoerd voor de latrine. Door de leefwijze van de bevolking, nl. slechts vier tot hoogstens zes maanden in de kampongs en de rest van het jaar in de tuinen of in de bosschen (de bevolking leeft van ladangs en boschproducten en kent geen sawah's) moest deze

propaganda worden gestaakt. De dikwijls vrij aardige latrinen in de kampongs reekten in verval en de menschen voelen er niet voor om ook een latrine te bouwen op de ladang.

Toch kan wel verklaard worden dat de latrinen eenige opgang hebben gevonden.

d. L e p r a .

Deze ziekte komt overal, behalve in de onderafdeelingen Malili en Masamba, vrij veel voor. Voor Kolaka wordt de intensiteit bijv. op 1 pro mille gesteld. De bevolking kent de ziekte vrij goed en weet haar ook te onderkennen. Ook weet zij de verschillende stadia en soorten van de ziekte te onderscheiden.

Maar verder gaan ze dan ook rustig met de lijders om en blijven deze in familie- en kampongsverband. De zieken worden heelemaal niet gemijd of zoals elders b.v. op Bali uit de dessagemeenschap verstooten. Ik heb zelf een paar keeren gezien, hoe een lepralijder zich vrij en goedmoedelijk tusschen feestvierenden beweegt, meedoet aan de gezamenlijke maaltijd en dans en van hetzelfde eet- en drinkgerei evenals tikars en hoofdkussens gebruik maakt als de anderen. De menschen zijn zich ten eenen male onbewust van de besmettelijkheid van zoo'n lijder in hun midden. Volgens hun opvattingen kan men lepra alleen krijgen door het eten van bepaalde verboden spijzen, het overtreden van een verbod, geesten, enz.

g. T u b e r c u l o s e .

Ook deze ziekte komt veel voor, nl. in den vorm van longtuberculose. In de practijk komen de patienten te laat om nog afdoende behandeld te worden. In deze streken zullen verruiming van de volks-

voeding en verbetering der woningtoestanden, vnl. in de gure bergstreken, in de bestrijding de voornaamste plaats in moeten nemen. Het komt zeer gewenscht voor dat vanwege den D.V.G. voortdurend gelet wordt op het voorkomen dezer ziekte bij leerlingen en onderwijzers op de scholen.

f. B e r i - B e r i .

Jaar op jaar wordt het wat betreft de beri-beri gunstiger. De rijsteconsumptie in vroeger zoo geteisterde streken neemt meer en meer toe, terwijl voorts in die streken verschillende Katjang-soorten vooral de Katjangidjo worden aangeplant en nauwlettend verzorgd.

g. F i l a r i a s i s .

Deze volkssiekte is tot nu toe alleen in enkele kampongs in het Malilische (Angkona, Pabeta, Pae-Pae, Lampia) en veelvuldiger in Kolaka langs de kusten en in de kampongs aan de groote moerassen geconstateerd.

h. Endemische struma.

Van deze ziekte is feitelijk alleen bekend dat ze in verre streken van de Toradjalanden (de districten Simboeang, Balepe, Mappa, Boekajoe) en van Masamba (Rongkong) voorkomt. Het is jammer dat men in de enkele gevallen dat de lijders zich tot den dokter wenden, zich meestal vrij spoedig aan de behandeling onttrekt. Wellicht dat de verstreking van jodiumhoudend zout effect op zou leveren.

i. Geslachtsziekten.

In het binnenland zouden weinig geslachtsziekten zijn. Slechts in de Toradjalanden komen vrij veel gevallen onder behandeling.

Doordat een groot getal Toradja-

meisjes naar Makassar trekt (vnl. uit Fangala en Makale) die wel alle vroeg of laat geïnfecteerd zullen worden, staat de deur open voor een toenemende syphilitisbesmetting in deze streken. Zucht naar weelde en gemak en de trek naar de groote stad zijn hier hoofdfactoren. De bestrijding beperkt zich voer copig tot hen, die zich vrijwillig onder behandeling stellen. Hier ligt nog een groot gebied voor hygienische propaganda open.

J. S c a b i e s .

Ofschoon de geneeskundige jaarverslagen weinig aandacht aan deze parasitaire huidziekte wijden, komt scabies veelvuldig voor; op een volksschool in Rampi (Masamba) werd er bijv. geen enkele leerling vrij van bevonden. Onder de echte Boegineezen komt deze huidziekte weinig voor, aangezien zij sindelijker zijn dan de andere bevolkingsgroepen.

K. O o g z i e k t e n .

1. Folckenblindheid.

Meer dan ergens anders zou men in de Toradjalanden dese blindheid zien.

2. Trachoom.

In de kustlanden ziet men zeer weinig trachoom. In de Toradjalanden zeer veel en zeer zware gevallen van trachoom en trachoomblindheid bij oudere menschen. Daardoor moest Dr. Tyssen in Rantepao bij 257 menschen 423 ooglidoperaties doen. Merkwaardig was ook hier weer dat door deze operaties met een aansluitende oogbehandeling van een week de geheele toestand van de oogen meestal zoo zeer verbeterde dat men de patient weer met vertrouwen naar de kampong kon laten teruggaan. De gevolgen van operatie en oogbehandeling zijn zóó, dat het gevaar voor blindheid

meer jaren is uitgesteld wat voor deze meest oudere menschen voldoende is. De oorsprong van deze trachoomgevallen is nog onbekend.

Ook in Kolaka komt deze ziekte zeer veel voor.

3) Cataract en glaucoom.

De aandoening komt hier niet veelvuldiger dan elders voor.

4) Blindheid door gonorrhoe.

In de Toradjalanden vindt men zeer veel gevallen van blindheid door gonorrhoe.

IX. VETERINAIRE GEBEVENS.

I. PERSONEEL.

Onder leiding van den Gouvernements Veearts te Watampone zijn in dit ressort te werk gesteld:

A. Gouvernements personeel.

- a) een Gouvernements-Indisch Veearts te Makale (voor de afdeling Loewoe, uitgezonderd de onderafdeling Kolaka),
- b) een Gouvernements Indisch Veearts te Sengkang voor de onderafdeling Kolaka, zoodmede een mantri te Palopo.

B. Landschapspersoneel.

Veemantri's zijn geplaatst te Makale, Rantepao, Masamba, Malili en Kolaka, zoodmede een keurmeester te Palopo en een beheerder van het varkensfokstation te Rantepao.

Het komt gewenscht voor in 1939 wederom een candidaat voor de veemantri-cursus te Buitenzorg in aanmerking te brengen.

II. ZIEKTEBESTRIJDING.

a. Quarantaine: tot nog toe van gering belang.

Indien echter t.s.t. controle op in- en uitvoer over zee (en eventueel land) van paarden en buffels uit en naar de onderafdeelingen Kolaka en Kendari, zou worden ingesteld (Miltvuur!) ware inrichting van quarantainegelegenheden op de juiste plaatsen (o.a. Palopo, Wotoe, Belopa) aan te bevelen.

b. Besmettelijke Dierziekten in den zin der Wet.

De belangrijkste ziekten zijn:

ANTRAX (miltvuur).

In 1930 en 1931 in de districten Badjo en Ponrang (Palopo) en Pangala (Makale/Rantepao) en in 1938 in de districten Bocha en Wotoe (Malili), Badjo en Ponrang (Palopo), en 1 solitair geval in Tikala (Makale/Rantepao)

waargenomen.

waargenomen. Deze ziekte eischt voortdurende aandacht i.v.m. mogelijke insleeping vanuit de onderafdeelingen Kolaka en Kendari (vide rapport OVA. ddo. 7-9-1938 No.288h/XIV a) en vanuit de onderafdeelingen Soppeng, Bone, Wadjo(?), Pangkadjene en Penrang.

Bestrijding: advies tot afkondigen en doen uitvoeren van wettelijke maatregelen en medicamenteuse behandeling.

SEPTICHAEMIA-EPIZOOTICA.

Komt endemisch over de geheele Afdeeling voor.

In 25 districten van de onderafdeeling Makale/Rantepae wordt 2 keer per jaar het grootste gedeelte van de buffel- en de varkensstapel (+ 18000 buffels en 16500 varkens) aan een praeventieve vaccinatie onderworpen; benevens in de onderafdeeling Palopo de in de districten Penrang, Boea en Wara aanwezige runderstapel (vide ingediende vaccinatierapporten).

Uitbreiding van dit vaccinatiegebied is voorloopig niet nodig.

MALLEUS.

Eveneens verspreid voorkomend, de juiste frequentie is onbekend, vermoedelijk ligt een "haerd" in de districten Badjo, Soeli en Larompong.

SURRA.

Over de geheele afdeeling verspreid voorkomend, bij runderen, paarden en buffels (onderafdeelingen Palopo, Makale/Rantepae en Masamba).

De bestrijding geschiedt naast eventuele afkondiging van wettelijke maatregelen tevens middels medicamenteuse behandeling (Naganol-Apsokoll).

Deze medicijnen dienen aan het Gouvernement te worden betaald (prijs 1 gram Naganol f 0.40, 1 gram arsookoll f 0.18).

Indien de bevolking niet kapitaalkrachtig genoeg is, zulke ter beoordeeling van een Europeesch- of inheemsch bestuursambtenaar, worden de kosten door het landschap betaald.

Ook indien de bevolking wel kapitaalkrachtig is, doch op het moment der behandeling zelf geen contanten bezit, is voorloopige restitutie van het aan den Lande verschuldigde bedrag aan den Gouvernements Veearts door het Landschap (ter storting in 's Landekas) wenschelijk; door de betrofden bestuursambtenaar worden dese bedragen teruggevorderd.

RABIES (Hondsdolheid).

Zoals elders op Zuid-Celebes zeer veel en algeheel verspreid voorkomend.

Bestrijding: Het afkondigen en doen uitvoeren van wettelijke maatregelen, eene bestrijdingswijze die volmaakt onvoldoende is.

ANDERE ZIEKTEN.

Minder belangrijke voorkomende besmettelijke veeziekten zijn Saacharomycose en Scabies.

Totnogtoe werden niet geconstateerd: veepest, Dourine, Piroplasmose, Tuberculose, Lymphangitis Infectiosa, Fleuropneumonia Contagiosa, Varkenspest, Besmettelijke Borstziekte en Boutvuur.

g. Andere diersiekten.

O.a. werden enkele gevallen van Lepra bubalorum waargenomen (in Masamba, in Rante-pao (Tikala) bij een uit Aboeki (Kendari) afkomstige buffelstier.

III. HYGIENE.

a. Vleeschhygiene:

Te Palopo is een keurmeester werkzaam, het abattoir te Palopo waarvan de teeleening reeds gereed is, wacht nog op uitvoering.

Voor 1939 zijn op de begroeting fondsen uitgetrokken voor de bouw van eenvoudige slachthuisjes in Masamba en Rantepao. Het ware wenschelijk dat een Slacht- en Keurverordening spoedig vastgesteld wordt, zulks teneinde inderdaad een efficiënte, zij het ook op bescheiden schaal ingericht, vleeschkeuringsdienst op te richten.

b. Melkhygiene.

Bemoedigen t.a. hiervan bestaan niet.

c. Varkenshouderij.

Periodieke controle op de varkenshouderijen in de omgeving van Palopo wordt ingesteld.

d. Paardverhuurderij.

Periodieke keuring van paarden en bendys te Palopo wordt uitgeoefend, waarbij veelal ngere en slechtonderhouden paarden en wrekke bendys worden afgekeurd.

e. Dierenbescherming.

Een verheugend feit is het dat in het algemeen thans op de belasting, het onderhoud en de bruikbaarheid der draagpaarden toezicht wordt uitgeoefend. Zoo is het mogelijk gevallen van dierenmishandeling, welke zeer veelvuldig voorkomen, te achterhalen. Het is dringend noodig gebleken de aandacht der hoofden hierop gevestigd te houden, aangesien hun medewerking tersake door onkunde nog zeer gering is.

In de Onderafdeeling Masamba is de aanleg van paardenweiden tusschen Seko en Limbong en tusschen Rampi en Masamba in voorbereiding.

Paardendrinkbakken zijn te Makale en te Rantepao aanwezig.

Foliklinische behandeling van zieke, gewonde en kreuple dieren wordt in alle onderafdeelingshoofdplaatsen en tijdens de toernees van het personeel geregeld uitgevoerd.

IV. TECHNISCHE VERTEKLT.

A. Algemeene veesteelt.

In het algemeen is veevoeder in voldoende mate aanwezig. Op die plaatsen waar echter voorziening hierin noodzakelijk is (bergwegen tusschen Sekko en Limboeng en tusschen Rampi en Masamba, vide boven) worden veeweiden aangelegd.

B. Bijzondere Vesteelt.

a. Paardenfokkerij.

Het is een reeds lang bekend feit dat de paardenstapel van geheel Zuid-Ceebes sinds het einde der vorige eeuw aan een gestadige kwalitatieve en wellicht ook kwantitatieve achteruitgang ten prooi is.

Het hoeft derhalve geen verwondering te wekken indien pogingen in het werk worden gesteld deze achteruitgang zoo mogelijk te stuiten en nivelleeren. De resultaten van maatregelen op dit gebied zullen uiteraard eerst over eenige jaren kunnen worden beoordeeld hetgeen met zich medebrengt dat alleen een langdurige en onverminderd intensieve bemoeienis eenige vrucht kan afwerpen.

Deze bemoeienis bepaalt zich in de afdeeling Loewoe tot

1. deskundige voorlichting aan houders van halfwilde stoeterijen t.a.v. selectie en castratie.
2. controle op de paardenfokkerij Benaroe (Mingkindik) alwaar een paardenfokweide is opgezet die zeer in de smaak van de bevolking valt, en welker foktechnische resultaten bevredigend zijn. Ook andere districtshoofden in de onderafdeeling

Makale/Rantepao

Makale/Rantepao hebben om instelling van een fokweide in hun district verzocht, welke aanvragen in onderzoek zijn.

3. Voorlichting en hulp bij de organisatie van paardenwedrennen te Palopo, Rantepao, Masamba, Malili en Kolaka. Het verdient aanbeveling van bestuurszijde hieraan veel aandacht te blijven besteden.

b. Runderfoldkerij.

De bemoeienis van de B.V.D. bestaat uit het verleenen van bemiddeling bij de uitgifte van koppels Bali-vee (Landschaps eigendom) aan de bevolking in Soemba en Singereontract. Castratie van minderwaardige exemplaren wordt geregeld uitgevoerd.

Hernieuwde aankoop van vee teneinde aan de aanvragen te kunnen voldoen ware in de naaste toekomst ernstig te overwegen (verstreking aan inheemsche bevolking en kolonisten). Practisch kan aan bijna geen enkele aanvraag voldaan worden.

a. Buffelkokerij.

De buffels neemt overal, maar vooral in de Toradjalanden een groote plaats in en wel als offerdier bij de diverse feesten. De buffel is de meest gangbare waardemeter, waarbij vooral de lengte der horens van invloed is. Zoo wordt de waarde van een sawah practisch altijd aangegeven in karbouwen.

Tedong Sanglengo = karbouw met horens ter lengte van een hand.

Tedong Sangpala = idem met horens ter groote van de hand gemeten tot een handbreedte boven het polsgewricht etc.

Bijzonder kostbaar (thans tot ± f 150.-) zijn de gevlekte karbouwen (tedong bong) daarentegen zijn de witte buffels in tegenstelling tot andere streken niet veel waard.

Gezien de mate waarin de slacht van deze dieren bij de diverse feesten plaats

vond,

vond, is het gevaar voor aanzienlijke achteruitgang van den buffelstapel lang niet denkbeeldig, zoodat maatregelen getroffen moesten worden. Er ontstond dan ook vooral de laatste jaren een intensieve bemoeienis met de buffelfokkerij.

Bij besluit van het Zelfbestuur van Loewoe ddo. 6 Juni 1935 (goedgekeurd door den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden op 17 Augustus 1935) werd het slachten van nog voor de voortteeling geschikte wijffjes buffels, koeien alsmede wijffjes-buffelkalveren en koekalveren verboden. Zoodra dergelijke dieren wel geslacht mogen worden, krijgen zij een brandmerk (letter S, vastgesteld bij besluit van het Hoofd van Plaatselijk Bestuur van Makale/Rantepao ddo. 4 October 1935 No.22). Dit verbod leidde ertoe dat verhoudingsgewijs te veel buffelstieren geslacht werden, zoodat wederom ingegrepen diende te worden, opdat op bepaalde voor de voortteeling geschikte stieren een slachtverbod rust en van H brandmerk worden voorzien (besluit van het Zelfbestuur van Loewoe 8 November 1937 No.152, goedgekeurd door den Resident belast met het bestuur over het Gouvernement Celebes en Onderhoorigheden op 23 November d.a.v.).

De eigenaren deser dieren krijgen van landschapswegen een vergoeding ten bedrage van gemiddeld f 3.- per jaar, indien deze dieren vrij met de kudden rondgelopen hebben.

Hoewel de werkingsduur van deze beschermende bepalingen nog slechts kort is, valt toch reeds een gunstigen invloed te constateren.

De groote moeilijkheid bij het uitvoeren deser maatregelen is en blijft nog steeds een doelmatige controle; reeds werd hiertoe de hulp van het Hoofd van Plaatselijk Bestuur te Makale ingeroepen aangezien de getalsterk-

te van het personeel der B.V.D. ten eenen male onvoldoende is tensinde geregelde controle uit te oefenen.

Indien de getallen in de aangehouden registers - loopende vanaf September 1937 tot en met ultimo September 1938 - voor 100% als waarheid kunnen worden geïnterpreteerd dan zou het aantal noodzakelijke buffeldekstieren zijn toegenomen van 560 tot 595, het aantal met deze foktieren gewelde fokkoeien zijn toegenomen van 11396 tot 12553 terwijl in het overeenkomstige jaar 2595 kalveren zouden zijn verwekt. Alsnog zullen dit jaar de premieuitkeeringen aan de respectievelijke buffeleigenaren moeten worden uitgekeerd.

*In ieder geval schijnt de
maatregel nuttig te werken.
R.
[o.g.] t.l.*

d. GEITENFOKKERIJ. geen bemoeienis.

g. SCHAPENFOKKERIJ.

Tegenover de voorstellen van den Controleur van Masamba tensinde in het district Sekdro de schapenfokkerij te entameeren staat de dienst der B.V.D. eenigszins scaptisch. Het nemen van een proef moge echter aanbevolen worden.

f. VARKENSFOKKERIJ.

Huisdier bij uitnemendheid is bij de niet-Islamieten het varken, dat ook als offerdier, ook voor den kleinen man een groote plaats inneemt. Het ras is maar klein, zoodat door den veterinairen dienst sedert 1931 pogingen tot veredeling in het werk gesteld worden door beschikbaarstelling van dekbeeren. Immers in deze varkensfokkerij ligt een aardige mogelijkheid om aan liquide middelen te komen. Nog steeds worden voor de grootere centra's in dit gewest (Malassar, Bone etc) varkens uit Bali ingevoerd door een waarde van tienduizenden guldens. Deze gelden zouden naar de Toradjalanden kunnen vloeien.

Tot dien einde is en wordt regelmatig bij hoofden en bevolking aangedrongen meer

varkens

varkens te verzorgen, opdat men door verkoop van de overbodige exemplaren aan contanten kan komen. In de jaren 1936-1937 valt dan ook een toename van het aantal uitgevoerde varkens te constateeren.

Op te merken valt, dat de verzorging van varkens, die geheel aan de vrouwen overgelaten wordt, ook vaak in "deelbouw" geschiedt; de voorwaarden verschillen plaatselijk, doch zijn als regel zoo, dat de deelbouwer van een rijkere kamponggenoot een vrouwelijk varken ter verzorging krijgt. De eerste worp is soms geheel, soms voor de helft van den deelbouwer. De volgende worpen worden door de belanghebbenden gelijkelijk verdeeld. Het moedervarken blijft óf eigendom van den oorspronkelijken eigenaar of wordt voor de helft ook het eigendom van den deelbouwer. Afrekening tersake geschiedt bij slacht of verkoop, dan wel bij overname door een der partijen.

De bemoeienis ten aanzien van de varkensfokkerij - uitsluitend in de onderafdeeling Makale/Rantepac - is tweërlei:

1. Algemeene bevordering van de varkensfokkerij in de geheele onderafdeeling hetgeen wordt gepropageerd door
 - a. door het stationneeren van goede delbeeren in diverse kampongecomplexen, deze dieren worden eens per jaar aan premiekeuring onderworpen evenals de in de kampong aanwezig zijnde bevolkingszeugen.
 - b. het fokken van kwalitatief goede Toradja-varkens, voorloopig middels teeltkeus in het ras zelve.

Invoering van dit delbeersysteem in het Pantilanggebied zal voorloopig niet worden geentameerd, maar moet in de naaste toekomst wel in overweging genomen worden.

- a. het verstrekken van varkens aan armeren in het district Tikala, welke proef echter nog geen definitieve resultaten heeft opgebracht

opgebracht.

In dit verband moge hier worden medegedeeld, dat in verband met de minder gunstige voedseltoestand in beneden Tikala in begin 1957, besloten werd aan de armere bevolking van dit gebied varkens in deelbouw te verstrekken. De moedervarkens worden vanuit het fokstation nabij Rantepao in kennelijk drachtigen toestand aan belanghebbenden uitgedeeld. Nadat de eerste worp groot genoeg is om het zonder de moeder te kunnen stellen, wordt deze teruggenomen en na bijvoeding weer in drachtigen toestand uitgereikt; de heele worp blijft aan den verzorger.

Bij de uitgifte dient er op te worden gelet, dat de bedeelde ook inderdaad in staat is de verzorging op zich te nemen, hij moet dus vooraf een hok en voldoende eebi aanplant gereed hebben.

Te Rantepao is een fokstation opgezet alwaar zoowel de varkens van de Tikala hulpverlening als die t.b.v. de fokkerij zijn ondergebracht.

Ook ten aanzien van deze maatregelen is thans nog niet uit te maken hoe lang zij dienen te worden voortgezet. Wel kan worden gewezen op het feit dat het dekbeersysteem en de Tikalahulpverlening zeer in den zin van de bevolking vallen en technisch bevredigende resultaten boeken.

E. Fluinveeteelt. Geen bemoeienis.

Conclusies:

- I. Uitbreiding van het vast aangesteld personeel - behoudens plaatsing van een opgeleide kracht in Malili - lijkt voorlopig niet noodzakelijk.
- II. De maatregelen t.a.v. de bestrijding van besmettelijke dierenziekten zullen voor-

lopig

loopig op denselven voet worden voortgezet, wellicht zal intensivering van de Surra-bestrijding in de onderafdeelingen Masamba en Malili noodzakelijk blijken.

III. Op het gebied der dierenbescherming is - insake poliklinische behandeling van groote huisdieren - uitbreiding wel wensche-lijk (opzetten van poliklinieken op knooppunten van het paardenverkeer in de onderaf-deelingen Masamba en Malili).

I. HET BOSCHBEHEER.

In tegenstelling met het meer Zuidelijk gelegen deel van Celebes, is de afdeeling Loewoe met uitzondering van groote deelen van de Toradjalanden, enkele streken langs de kust, de Rongkong- en Rampigebieden zoodaende het binnenland van Halili, nog weinig ontboscht.

Het is toch alleszins noodzakelijk reeds thans maatregelen te nemen dat in de ontboschte gebieden de reboisatie ter hand genomen wordt en dat de reboisatie in de andere gebieden niet verder schrijdt. Dit laatste vooral, omdat nieuw bosch in deze gebieden naar het mij voorkomt, moeilijker opschiet dan elders.

Een kleine schets - aan de hand van een lezing van Ir. Steup - moge volgen.

In de Toradjalanden, behoorend tot het stroomgebied van de Sa'dan, is reeds veel bereikt, maar zeker moet nog veel meer tot stand worden gebracht. Reeds bestaande reserve's zijn de Latimodjong, de Nanggala en de Saadan. Aan laatstgenoemd complex sluit de Karoearereserve aan, die in het terrein reeds is aangeduid en waarvoor het reserveeringsvoorstel reeds is ingediend. Het grootste gedeelte van dit complex is stroomgebied van de S. Maltang en de S. Bittoeng, terwijl het Westelijk gedeelte op de S. Masoepoe afwatert en hiermede bereiken wij een rivier, die over het allergrootste deel van haren loop door een vrijwel geheel ontwoed, zeer woest, weinig bewoond bergland loopt. Waar deze rivier water zal dienen te leveren voor de Sa'dan-bevloeiing, is het wel gewenscht aan dit gebied bijzondere aandacht te besteden. Het is te betreuren dat daarvoor op het z.g. Sadan-plan geen fondsen opgebracht zijn.

Intensieve

Intensieve terreinverkenning van dit gebied, alsmede van het Zuidelijk aansluitende S.Mappa stroomgebied zal ongetwijfeld resulteeren in voorstellen voor uitgebreide reserveeringen. Vermoed wordt dat met meerdere kleine complexen als Samboeang, Sadako, Rambos, e.o.a. volstaan zal moeten worden.

Gezien de hier zeer verspreid wonende bevolking zal zeer veel overleg noodig zijn. Wijs ik dan nog op kleinere complexen der Toemborera en B.Gasing, dan heb ik het voornameste reserveeringswerk wel aangeduid. Dit werk mag niet te licht opgevat worden; het betreft meerdere duizenden vierkante kilometers, waarvan alleen globale overzichtskaarten bestaan, zoodat projecteeren op de kaart is uitgesloten.

De reeds genoemde Masoepeorivier vormt over groote lengte de grens met de onderafdeeling Mamasa, die wij thans aan een nadere beschouwing willen onderwerpen. Het Noordelijk en Oostelijk deel van deze onderafdeeling behoort tot het stroomgebied van de Masoepe. Berst op groote hoogvlakten vindt men de bergen hier beboscht. De meest steile ravijnen zijn geheel kaal en dat in een gebied, waar de verweeringsbodem uit los graniet zand bestaat. Groote aardbevingen zijn hier aan de orde van den dag, echter meer aan de Westzijde. Gezien de omstandigheid, dat in de grootere zijden als die van Saloe tot op groote hoogte een intensieve sawahbouw bedreven wordt, maakt spoedige aanwijzing en uitzetting van een boschreserve zeer noodzakelijk.

In de onderafdeeling Palopo is nog niet veel geschied. Berst een enkele boschreserve is hier geheel klaar, nl. het Nenggalacomplex, dat een geheel vormt met het gelijknamige complex in de onderafdeeling Makale/Rantepac.

Noordwaarts

Noordwaarts aansluitend ligt de Walenrangreserve waarvoor het reserveeringsvoorstel in behandeling is.

Nog verder Noordwaarts moet het stroomgebied van de groote Lamsirivier nog geheel worden verkend. Waar langs deze rivier de bevolking naar binnen is gedrongen en reeds veel bosch heeft doen verdwijnen is het wel zaak ook hier niet lang meer te wachten.

Ten Zuiden van Falopo vinden wij als belangrijkste rivier de S.Moling, benedenstrooms Djenemaedja of Rooderivier en Pare-mang geheeten, een zeer beruchte rivier, die zich in de eigen delta voortdurend verlegt, groote gebieden onder water zet en daarin alle boomvegetatie doet afsterven (den laatsten tijd is er merkwaardiger wijze een groote opleving in deze oogenschijnlijk doode boomen gekomen) en kostbare voorzieningen noodig maakt in den grooten weg van Falopo naar Singkang. Dat dit alles het geval is, behoeft geen verwondering te wekken, wanneer men bedenkt, dat de hoofdtakken van deze rivier bijna allen uit volmaakt ontboscht terrein afkomstig zijn. Verschillende kleinere en eenige grootere takken ontspringen in het hooge Latimodjonggebergte, waar overleg inzake reserveering en globale grensaanduiding in het terrein zoover gevorderd zijn, dat tot opmaking van het reserveeringsvoorstel kan worden overgegaan.

De Nanggalareserve zal waarschijnlijk moeten worden uitgebreid, daar ook hier een brongebied van de Moling ligt, terwijl tusschen Latimodjonggebergte en Bonegolf in verschillende kleinere berg- en boschcomplexen reserveering noodig zal zijn. Eenige gegevens zijn hieromtrent reeds bekend voor het B.Tede gebied en de B.Talcemanboek, maar daarnaast zal nog veel verkenningswerk noodig zijn.

Een onderwerp waarvan wij tot dusverre ook nog zeer weinig weten, is, in hoeverre de mangrovebosschen langs de kust van Palopo een rol spelen in de houtvoorziening van de streek, of deze winning voor betere regeling vatbaar is, of gevaar bestaat voor devastatie van deze bosschen en of het Landschap uit deze bosschen niet meer inkomsten kan krijgen dan tot nu toe het geval is. Ook ontrent de samenstelling van deze bosschen is ons nog niet definitief bekend. Wanneer U op de kaart ziet welk een groot areaal vloedbosch wordt aangegeven, geloof ik zeer zeker dat deze madere bamboeën de moeite waard zal blijken te zijn.

Wat het overige deel van Loewoe betreft, hiervan is op boschbouwkundig gebied weinig bekend. De eenige plaats waar hier gewerkt is, is de onderafdeeling Malili, waar de damar reeds door Van de Koppel diepgaand werd bestudeerd, thans door den heer Burki van de afdeeling harsonderzoek, terwijl de strenge doorvoering van een damarkeur doorlopende personeelsbezetting noodzakelijk maakte.

Daarnaast werd op enkele herbariumterreinen, die inmiddels ter instandhouding zijn aangevozen, een intensief boomfloraonderzoek verricht, dat zeer waardevolle resultaten heeft opgeleverd. Buiten de terreinen werd een extensief onderzoek verricht, zoodat de boomflora van het Oostelijk gedeelte der onderafdeeling Malili vrij goed bekend is. Daar deze gegevens in registers en een kaartstelsel zijn verwerkt, staan zij ook makkelijk ter beschikking van een ieder, die er zich voor interesseert.

Buiten dit onderzoekgebied weten we echter zeer weinig. Lange jaren geleden heeft Van de Koppel een orienteerende reis gemaakt naar het Rongkonggebied, maar of-

schon reeds toen bleek, dat de ontbossing aldaar aanmerkelijk verder was voortgeschreden dan wel wenschelijk was, werd er nimmer tot boschreserveering overgegaan wegens gebrek aan fondsen. Verleden jaar is er op mijn verzoek door Ir. Steup een tocht naar het gebied gemaakt en zijn er thans fondsen beschikbaar, zoodat een begin kan worden gemaakt met de meest noodzakelijk grensuitzetting, terwijl tevens een aanvang is gemaakt met een inventarisering der aanwezige damarboomen. Tot een werkelijke reserveering met voorstel afbakening en grensregeling, zocals dat in de dienstvoorschriften is geregeld, kon voorloopig nog niet overgaan, daar de thans geprojecteerde reservegrens veel en veel verder zal moeten worden getrokken door een gebied dat volmaakt onbekend is. Hoeizaam, langdurige terreinverkenning zal moeten uitmaken hoe een reserve in deze streken ten slotte zal moeten worden. Van dit zeer woeste en onoverzichtelijke gebergterrein ontbreken betrouwbare kaarten geheel. Zeer noodzakelijk is ook de verkenning der verschillende rivieren, die tusschen Macamba en Maliliden grooten weg anijden, in verband met de kolonisatie. Daar deze gepaard zal gaan aan verschillende bevoeiingswerken, waarvoor uiteraard het water uit deze rivieren zal moeten worden gebruikt, is het begrijpelijk dat een begin gemaakt is met de zoo noodige boschverkenningen en reserveering. Zal deze verkenning in hoofdzaak het bergland omvatten, daarnaast is even zeer nodig de koloniatierreinen zelf te verkennen op het voorkomen van goede houtsoorten en de mogelijkheid na te gaan deze door de kolonisten of de plaatselijke bevolking te laten exploiteeren. Het zou toch immers jammer zijn indien groote hoeveelheden goed bruikbaar hout zoo maar zouden worden vernietigd.

Ten Zuiden van Malili en in de onderafdeeling Kolaka is het tot dusverre ook nimmer verder gekomen dan enkele globale verkenningen en het onder moeilijke omstandigheden uitgevoerde tellen der in het zware bergland voorkomende aantal damarboomen. Intusschen heeft daar de laatste maanden het Boschwezen eenige verkenningen gedaan, terwijl er voor 1939 personeel beschikbaar gesteld zal worden. Tot een praktisch doorvoeren van de damarkeur is het echter nog niet gekomen, daar nog geen personeel kon worden beschikbaar gesteld.

Zeer noodig zal het echter zijn om het geheele kustgebied van dezen Celebesarn intensief te verkennen op het voorkomen van kostbare houtsoorten, daar wel globaal bekend is, dat goede soorten als lara, ebbenhout e.a. in belangrijke hoeveelheden moeten voorkomen. Het verzamelen van nauwkeurige gegevens hieromtrent is een werk, dat niet te lang mag worden uitgesteld, daar het misschien mogelijk zal blijken hier een rendoerend exploitatiebedrijf te beginnen. Hand in hand met deze verkenning zullen tevens gegevens moeten worden verzameld over de noodzaak in enkele streken tot boschreserveeren over te gaan.

Wat de reboisatie vanwege den dienst van het Boschwezen betreft moge medegedeeld worden dat thans door haar binnen de bestaande reserves verschillende cultures opgeset zijn en de uitvoering energiek ter hand genomen is.

Dit jaar is in de buurt van Malili een sleuencultuur van ebbenhout aangelegd groot 5 ha. Mocht het goed gaan, dan bestaan er plannen de cultuur in het volgend jaar uit te breiden.

Verder zal nog getracht worden volgend jaar een Ipi cultuur aan te leggen.

Djati

D i a t i .

Een plan werd geopperd om een djaticultuur bij Bone-Bone aan te leggen, doch nu het terrein ten Noorden van den weg Malili - Nasamba vermoedelijk voor de Kolonisatie in aanmerking komt, is de mogelijkheid niet uitgesloten dat hiervan niets kan komen. Een beslissing is echter nog niet genomen.

In Rongkong is men thans bezig met de aanleg van een damarcultuur (groot ca. 3 ha). Alles geschiedt in gemeentedienst.

Bij goed lukken zal deze cultuur het volgend jaar uitgebreid worden.

Van nog meer belang wordt door mij de bevolkings-reboisatie geacht, vooral voor de ontboscchte Toradjalanden en de overige reeds genoemde streken.

Het leeuwendeel dezer kale terreinen kan om meerdere reden niet in aanmerking komen voor reserveering doch daar het gewenscht is dat zij niet onproductief blijven liggen en reboisatie overigens is aan te bevelen ter bescherming van meer locale belangen, ligt hier een mooi terrein voor de zelfwerkzaamheid van de bevolking, waar noodig voorgelicht en geholpen door het Boschwezen. Technische volmaaktheid is hierbij geen vereischte.

Immers reboisatie alleen door het Boschwezen, zal slechts een zeer klein areaal kunnen omvatten, dat in geenerlei verhouding staat tot de ontboscchte (of soms nimmer bebosccht geweest zijnde ?) gebieden van de afdeeling. Daarvoor dient m.i. de gehele bevolking ingeschakeld te worden. Vooral bij de districtshoofden moet stelselmatis de belangstelling voor de reboisatie gaande gehouden worden. Zij dienen de voormannen te worden van de zoo dringend noodige reboisatie.

Het is reeds gebleken, o.a. in de districten

tricten Simboeang (Makale) en Ranteballa (Palopo) dat een intensief toezicht van die hoofden terzake zeer veel nut heeft; in genoemde districten ziet men overal weer jong geboorte, terwijl tegen het branden zoo krachtig mogelijk opgetreden wordt.

Den bestuursambtenaren is reeds opgedragen terzake actief te zijn.

Daarnaast zou toch een meer systematische herbebossching in gemeentedienst overgegaan kunnen worden, waarvoor als voorbeeld de z.g. rimba larangan van Zuid-Sumatra kan dienen. Vele gemeenten en dooscoens beschikken daar over bosschen, waarin niet gekapt mag worden, tensij met vergunning van het betrokken hoofd en dan alleen, ten einde uit die bosschen hout voor woningbouw te betrekken (Ook in Loewoe schijnt deze 'adat plaatselijk bekend te zijn, bijv. in Rano en Boekajoe).

In vele deelen van deze afdeeling zullen die bosschen aangelegd moeten worden. Daarvoor dient echter deskundig advies vooraf te gaan.

Intusschen is opdracht gegeven in de meest boscharme streken systematisch te doen nagaan, waar eenvoudige kampungbosschen aangelegd of in stand gehouden zouden moeten worden. Daarmede zou deze bemoeienis van het Boschwezen moeten eindigen; het is desz. geenszins de bedoeling daarvoor een soort van landschapsbosschen onder toezicht van het Boschwezen te stichten. Het doel is immers, eigen bosch voor de kampung (c.q. district) onder toezicht van het districtshoofd. Eerst dan kan iets van deze maatregelen verwacht worden.

Het Inlandsch- en Europeesch Bestuur behoudt de supervisie.

Begin dit jaar werd dan ook op vele plaatsen om de woningen van de Districtshoofden

hoofden van Makale/Rantepao, z.a. Mingkindik, Makale, Sangala, Boentaos, Ranteboea, Sadan, Baloesoe en Pangala ter inleiding een begin gemaakt met Albizzia Falcata-kweekbedden, welke in de volgende regenseizoen onder de bevolking zal verdeeld worden ter beplanting hunner ladangs, waardoor de veldgewassen hierop kunnen profiteeren van de benodigde schaduw en deze Albizzia-stumps in de eerste jaren van de benodigde verzorging, zoodat welslagen hiervan in de hand wordt gewerkt.

Wanneer de braakperiode (nl. na 2 - 3 jaren) van deze ladangs is ingetreden, zullen deze stumps wel groot genoeg zijn om verder alleen door te groeien.

Doch aanbeveling verdient om deze ladangbouwers voorloopig zoo doenlijk te remmen om weer terug te keeren voor ladanganleg op deze reeds beplante plekken ter des te spoediger bereiking van het beoogde doel.

Naast deze proeven zal dit jaar alsnog boven kp. Minanga (Mingkindik) doch op intensiever manier ± 20 ha. Tinapoe (Masadama) cultuur speciaal onder toezicht van het Boschwezen door de bevolking worden aangelegd en welke dan later hen deze als communaal besit ter beschikking worden gegeven.

In andere streken zal verder een extensief inbrengen van bijv. Tjendana (Pterocarpus Indicus) op de kale terreinen een nuttig effect kunnen sorteeren.

Tot zoover werden reeds aangewezen de volgende boschreserves

1. Latimodjong-reserve (Makale/Rantepao). Aanwijzingsbesluit 22 November 1938 No. 38.
2. Nangala-reserve (Toampala). Aanwijzingsbesluit 4 December 1930 No. 29.
3. Idem 1e. uitbreiding (Paniki). Aanwijzingsbesluit 16 Februari 1932 No. 13.
4. Idem 2e. uitbreiding (Latoepa). Aanwijzingsbesluit 16 Februari 1932 No. 87.
5. Sadan-reserve. Aanwijzingsbesluit 11 Juni 1931 No. 22.

6. Hanggalareserve 3e.uitbreiding (Walenrang) Betrekkinghebbende beschieden nog in bewerking.
7. Karoer-complex. Iden.
8. Toemboerereserve. Aanwijzingsbesluit 4 December 1930 No.29.
9. Oasingreserve, (welke nog niet werd gegrenspegeld). Aanwijzingsbesluit 11 Juni 1931 No.22.
10. Feta-complex. In behandeling op het terrein
11. Latimodjongreserve (Palopo). Iden.

Aanbeveling verdient om verder in de onderafdeeling Palopo, het Sangboea en Tawaro-complex, het brongebied van de S. Lama-sie en Makawa en in de onderafdeeling Makale/Rantepao de Sadoko en Masila-complexen af te bakenen.

In verband met de kolonisatie is dit jaar met reserveeringswerk begonnen in Malili en Masamba. Men is nog bezig met het uitzetten der piketten.

Kleine boschgebieden bij Malili en Bone-Bone zijn bedoeld als productieve bosschen, die natuurlijk ten opzichte van de verbruikscentra's een gunstige ligging moeten hebben. Ten aanzien van de boschgebieden bij Bone-Bone is een moeilijkheid, dat bedoelde gebieden toch vermoedelijk voor Kolonisatie ingelijfd zullen moeten worden.

In Rongkong werd het vorige jaar reeds begonnen met reserveering. Het proces-verbaal van bekendmaking is reeds afgekondigd en goedgekeurd. Thans is men bezig met den aanleg van het grenspad. Deze kleine reserve (enclave) zal straks aansluiting krijgen met de groote reserve, doch hoe deze zal verlopen zal nog nader moeten worden verkend.

Ook het te enclaveeren gebied in Rangi en Seko zal spoedig nog nader verkend worden.

Aangeraden ik ten eerste voor instandhouding der bosschen ben, zullen allen de minst nuttige complexen geberigd worden.

*P.S.
[489] t. 4.*

XI. DE ZELFBESTUURSRECHTSpraak.

Nu een algeheele herziening van de regeling van deze materie in behandeling is, moge hier de lagere rechtspraak, die n.h.v. wijziging behoeft, besproken worden.

Zooals bekend wordt deze in dit ressort door den Alleensprekend Rechter afgedaan. Tot nu toe traden als zoodanig steeds alleen de Europeesche bestuursambtenaren op. In andere deelen van de residentie is deze rechtspraak reeds geheel overgelaten hetzij aan Zelfbestuursleden, hetzij aan adatgemeenschapshoofden. Alhoewel de leden van het Zelfbestuur daartoe, op een enkele uitzondering na, (doordat hij de schrijfkunst niet machtig is) volkomen geschikt zijn, is het in dit ressort in verband met de groote afstanden niet mogelijk, hen daarmede te belasten, zoodat daarvoor alleen de (onder-) districtshoofden in aanmerking zouden kunnen komen. In verband met hun ontwikkeling sou de competentie van de door hen voor te zitten districtsrechtbanken te groot worden, zoodat deze overlating niet gesteund kan worden. N.i. is het echter gewenscht hen toch zoo spoedig mogelijk in de rechtspraak in te schakelen en wel door - zooals ook elders geschied is - de competentie te beperken.

Aan de rechtspraak van die kleine Radats ware te onderwerpen:

- a. alle burgerlijke zaken, waarvan de waarde in geschil niet meer bedraagt dan f 25.- (vijf en twintig gulden);
- b. alle overtredingen, die tot nu toe behooren aan de competentie van den Alleensprekend Rechter, behalve die, betreffende de registratieverordening, de heeren- en de gemeentediensten en de

verkeerswetgeving

L. Komt deze daps
geheel gereed
Rs.
1897 t. L.
2/1-39

verkeerswetgeving.

Ten einde een zoo groot mogelijke controle te behouden ware nog te bepalen:

- A. dat in alle zaken gelegenheid voor hooger beroep op de groote Hadat ingesteld wordt, welk hooger beroep echter slechts in burgerlijke zaken de uitvoering van het vonnis van de kleine Hadat opschort.
- B. dat de Leider en de Voorsitter van de groote Hadat elk vonnis van de kleine Hadat kan vernietigen, onder verwijzing van de zaak naar de groote Hadat, welke daad tevens de uitvoering van het vonnis opschort.

Het is n.l. onmogelijk te bepalen, dat de Europeesche bestuursambtenaren steeds deze zittingen bij zullen moeten wonen, ook wederom door de groote afstanden.

Van de invoering van z.g. Kleine Hadats op de voorafgaande wijze zal n.h.v. een groote opvoedende kracht voor de hoofden uitgaan.

XII. DE LANDSCHAPSFINANCIËN.

De invloed van de devaluatie in 1936 is wel bijzonder groot geweest op 's landschapsfinanciën. Werden tot medio September 1936 voortdurend contanten overgebracht naar Makassar, sedert dien kwam daar geheel een einde aan. De handel in damar, rotan en copra leefde op; er werden weer groote bedragen naar Loewoe geremitteerd door middel van de landschapskas.

Ook het landschap selve zag zijn inkomsten toenemen: in sterke mate uit de soesoeng-romang, uit de pasar- en school-gelden; minder uit de sina. Over de geheele linie viel een stijging waar te nemen, die zich overigens reeds in begin 1936 aangekondigd had. Waar in het wereldverkeer door de politieke omstandigheden het vertrouwen nog niet kon weerkeren, keerde het tij weer spoedig zomier dat zulks direct in 's landschapsfinanciën te bespeuren viel. Sedert Mei van ^{dit} jaar is daarin echter toekening gekomen en dalen over de geheele linie de inkomsten weer. Zonder 's landschapsfinanciën zorgbarend te noemen, zal men toch in de toekomst er rekening mee moeten houden dat de inkomsten niet in die mate zullen binnen komen als de laatste twee jaren het geval was en wat vnl. tot uiting kwam in de hooge overschotten die bijv. voor 1937 meer dan f 100.000.- bedroegen.

Aan de andere zijde staat een stijging van de gewone uitgaven: in de toekomst verdient het echter alle aandacht deze op dat peil te houden.

Een verdere stijging zou funest zijn.

Als bijlage zijn toegevoegd eenige
gegevens omtrent de belangrijkste inkomsten
van het landschap over de laatste jaren.

Voor de opmaking:

PALOP O, 8 November 1938.

De Assistent-Resident van Loewoe.,

(w.g.) A. DIRKS.

Grie, Resident
(w.g.) ter Laag.
2/1-'39

DE BELANGRIJKSTE BRONNEN VAN INKOMSTEN VAN
HET LANDSCHAP LOEWOE.

Bron	1936	1937	Tot ultimo Sept: 1938.	Tot ultimo Sept: 1937
Sima A.A. (excl. boeten.)	f 434.083.76	f 457.226.95	f 395.682.49	f 397.066.26
Soesoeng-Romang	" 28.753.28	" 43.669.51 ¹⁾	" 33.140.76	" 30.138.81
Pasarinkomsten	" 23.502.84	" 32.836.44	" 23.677.40	" 24.560.42
Slachtbelasting	" 57.193.25	" 70.295.-	" 45.960.-	" 46.330.75
Afkoop heeren- dienst 2)	" "	" 20.369.89	" 19.498.-	" 17.939.93
Afkoop gemeen- tedienst.	" 10.411.45	" 681.75	" 3.984.30	" 665.25
Gerechtelijke boeten en con- fiscaties	" 1.399.45	" 2.585.57	" 2.261.04	" 1.922.81
Ontv. pasanggra- hans.	" 1.494.75	" 1.644.12	" 2.130.58	" 1.090.50
Schoolgelden	" 1.248.35	" 1.762.65	" 1.916.78	" 1.307.35
Straatverlichting	" 1.279.10	" 1.310.49	" 1.116.57	" 925.18
Waterleiding Falopo	" 5.911.75	" 7.098.90	" 5.414.72	" 4.859.25
Telefoongelden 3)	" 516.70	" 666.50	" 709.75	" 461.50
TOTAAL	f 565.794.63	" 640.147.77	" 535.492.39	" 527.268.01

1) excl. restitutie aan Laiwoei.

2) excl. de overgeboekte bedragen van vorige dienst-
jaren (voor 1938 over 1937 f 13.574.- bedragend).

3) excl. aandeel in de opbrengst van de telefoon-
gesprekken op de Landslijnen van Celebes en
Onderhoorigheden.